

**EKONOMISKT FACKSPRÅK I FACKTIDSKRIFTEN *FORUM FÖR EKONOMI OCH
TEKNIK***

Pro gradu-avhandling i nordisk
filologi vid Jyväskylä universitet
Hösten 2001

Rebekka Pihko

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Pihko, Rebekka	
Titel Ekonomiskt fackspråk i facktidskriften <i>Forum för ekonomi och teknik</i>	
Ämne nordisk filologi	Typ av avhandling pro gradu
Avhandlingen färdig Hösten 2001	Antalet sidor 74
<p>Sammandrag</p> <p>I föreliggande pro gradu-avhandling analyseras textuellt ekonomiskt fackspråk i tidningen <i>Forum för ekonomi och teknik</i>. Den formella nivån sägs spegla djupstrukturen i kommunikation. Jag antar att vissa symptom kan belysa varför en text är svår- eller lättläst. Därför görs en omfattande lexikalisk analys av ordklassfördelningen. Den syntaktiska analysen baserar sig långt på analysen av meningslängden och meningsstrukturen.</p> <p>I arbetet studeras ingående både ordfaktor och meningsfaktor. Ordfaktorn är ett mått på svårigheten i textens ordförråd och meningsfaktorn kan belysa den syntaktiska komplexiteten i textens meningar. Vidare granskas och bedöms läsbarheten i undersökningsmaterialen. För att bättre kunna lyfta fram de särskiljande dragen i det primära undersökningsmaterialet har jag valt att använda ett jämförelsestoff som representerar allmänspråk. Hypotesen är att orden och meningarna är längre i facktidskriften och att språket i facktidskriften innehållsmässigt är effektivare och kompaktare vilket medverkar att texten upplevs som svårare. Ett mål för denna kvantitativa studie är att kartlägga särdrag i ekonomiskt fackspråk. Detta förhjälpas i sin tur en att bättre uppfatta och själv producera motsvarande texter.</p> <p>Uppsatsen inleds med en presentation av den teoretiska bakgrunden. Begreppen fackspråk och ekonomiskt fackspråk definieras. Karakteristiska drag för fackspråk är att användningen av presens och passiv är frekvent, såsom även användningen av verbalsubstantiv och långa ord. Dessutom redogörs för vad populariseringen innebär och vad som är typiskt för fackjournalistiken. Därefter koncentrerar sig uppsatsen på analysen av undersökningsmaterialen. Resultaten jämförs också med Nordmans (1992) och Westmans (1974) resultat.</p> <p>Resultatet av den utförda textuella granskningen visar att facktexten i hög grad är effektivare och kompaktare än allmänspråkliga texter. Men oförväntat är att facktidskriften innehåller i genomsnitt kortare meningar än jämförelsestoffet och att andelen bisatser och huvudsatser är likadana. Den genomsnittliga ordlängden och styckelängden är ändå längre i facktidskriften. Läsbarhetsvärdena för texterna tyder på att materialet i <i>Forum för ekonomi och teknik</i> klassas som svårt medan materialet av jämförelsestoffet klassas som medelmåttigt. Därmed kan hypotesen till vissa delar godtas, medan den till andra delar måste förkastas.</p>	
Uppslagsord fackspråk, ekonomiskt fackspråk, textanalys	
Bibliotek/Förvaringsplats Aallon kirjasto	
Övriga uppgifter	

INNEHÅLL

1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	5
1.2 Material	6
1.3 Metod	7
2 OM BEGREPPET FACKSPRÅK	10
2.1 Definition av fackspråk	10
2.2 Karakteristiska drag i fackspråk	11
2.3 Teknolekter och minilekter	12
2.4 Termer i fackspråk	13
3 EKONOMISKT FACKSPRÅK	15
3.1 Allmänt om ekonomiskt fackspråk	15
3.2 Några iakttagelser om språkliga drag	17
3.3 Den sociala kontexten	19
3.4 Historiska synpunkter	20
4 POPULÄRVETENSKAPLIG TEXT	22
4.1 Definition av populärvetenskaplig text	22
4.2 Forskningsinformation	23
4.3 Fackjournalistik	25
5 PRESENTATION AV MATERIALET	27
5.1 Tidningen <i>Forum för ekonomi och teknik</i>	27
5.2 Tidningen <i>Abracadabra</i>	29
5.3 <i>Stilen</i>	30
6 LEXIKALISK ANALYS	31
6.1 Långa och korta ord	31
6.2 Ordklassfördelningen i undersökningsmaterialet	32
6.3 Ordklasserna i fokus	35

6.3.1 Substantiv	35
6.3.2 Verb	41
6.3.3 Adjektiv	47
6.3.4 Konjunktioner	49
7 SYNTAKTISK ANALYS	51
7.1 Allmänt om syntaktisk analys	51
7.2 Långa och korta meningar	51
7.3 Meningsstruktur	53
7.4 Bisats	56
8 LÄSBARHETEN I FACKTEXTER	58
8.1 Om läsbarhet	58
8.2 Läsbarhet i detta undersökningsmaterial	59
8.3 Kritik av läsbarhetsformler	60
9 SAMMANFATTNING	61
10 DISKUSSION	63
LITTERATUR	65
BILAGOR	68

1 INLEDNING

1.1 Syfte

Facktexter är en väsentlig del av de texter som skrivs i dagens samhälle. Samhällets krav på en långt driven specialisering har lett till att det föreligger olika, klart från varandra avgränsade yrkesområden. Varje område har ett eget termförråd som kan vara svårförståeligt för utomstående.

Fackmän måste kommunicera både med varandra och med andra grupper. Det är alltid fråga om fackspråk. När fackmän försöker ge information om sitt specialkunnande till icke-fackmän kan han eller hon inte använda termer lika fritt som inom fackintern kommunikation. Innehållet i termer är exakt och väldefinierat. Är man tvungen att använda omskrivningar kan betydelsen förändras och bli lidande. Utmaningen i populariseringen är alltså att undvika märkvärdiga skillnader i omskrivningar av termer.

Jag blev intresserad av fackspråk när jag jobbade på ett försäkringsbolag där en del av kommunikationen fördes på svenska. Då insåg jag hur stor roll terminologin egentligen spelade. För det andra påverkade säkert också mina biämnesstudier i kommunikationslära och mitt allmänna intresse för journalistiken. Under de senaste årtiondena har forskarna riktat sin uppmärksamhet på ämnet och jag kommer att utnyttja de forskningsresultat som hittills står till vår disposition.

På institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet har ett antal undersökningar ägnats åt fackspråk och fackspråklig kommunikation. Inom projektet *Facktexter under 1900-talet* har undersökningen gällt den historiska utvecklingen av textmönster i ekonomiskt, medicinskt och tekniskt språk. Vid Vasa universitet har man å andra sidan genomfört projektet *Svenskt fackspråk* där fackspråket har satts in i ett samhälleligt och filosofiskt sammanhang.

Syftet med den här pro gradu-uppsatsen är att först redogöra för vad fackspråk och vidare ekonomiskt fackspråk är för något, vad populariseringen innebär och vad som är typiskt för fackjournalistiken. Detta utgör grunden som gör det möjligt för mig att sedan analysera materialet ur tidningen *Forum för ekonomi och teknik*. Ett mål för studien är att kunna

kartlägga särdrag i nationalekonomiskt fackspråk med hjälp av de tidigare undersökningarna och min egen analys. Detta kan i sin tur förhjälpa en att själv producera och uppfatta motsvarande texter.

1.2 Material

Vid valet av material har en av utgångspunkterna varit hur lekmän upplever en fackspråklig text och vidare vad det är som gör fackspråket främmande för lekmännen. Jag har inte valt att studera fackområdets interna rapporter utan tidningstexter som går ut mot samhället men riktar sig klart till fackmännen. Detta betyder att texterna, om det behövs, också står för lekmännens disposition.

Denna informationskanal är värt att studeras eftersom avsevärt ofta stöter man på olika fackspråk i media. Forskarsamhällen informerar nämligen om sina aktuella ämnen med hjälp av detta forum. Det primära undersökningsmaterialet i min pro gradu-avhandling representerar genren tidningsspråk. Närmare är det fråga om ekonomiskt fackspråk i en tidning vars läsekrets består av ekonomer och ingegörere. Tidningen heter *Forum för ekonomi och teknik* och den är avsedd för personer inom företagsledning och näringsliv. Ägarna av tidningen består av olika ekonomföreningar och tekniska föreningar.

Efter ett noggrant sökande bestämde jag att sätta i fokus en spalt där man informerar om de aktuella forskningsresultat och tar ställning till de händelser i samhället som är betydelsefulla ur nationalekonomins synvinkel. Spalten, som heter *Konjunktur puls*, uppehålls av en forskare vid *PTT Pellervo ekonomiska forskningsinstitut*. En mera utförlig presentation av materialets bakgrund kommer att göras i kapitel 5.

Den andra delen av undersökningsmaterialet består av tidningsartiklar ur tidningen *Abracadabra*. Den står för som ett jämförelsestoff och representerar allmänspråket. Meningen är att med hjälp av detta lyfta fram de särskiljande drag som det primära undersökningsmaterialet innesluter i sig.

Vid valet av materialets storlek i läsbarhetsstudierna har meningen varit att ta ett stickprov ur båda delarna. Jämlikheten har även varit viktig. Materialet ur tidningen *Forum för ekonomi*

och teknik består således av 4 230 ord och *Abracadabras* av 4 294 ord. Sammanlagt är det fråga om en textmängd på 8 524 ord.

1.3 Metod

Syftet med denna kvantitativa undersökning är att kartlägga de särdrag som språket i det primära forskningsmaterialet visar. En del av undersökningen är att utreda om detta nationalekonomiska fackspråk är svår- eller lättläst. En lexikalisk och syntaktisk textanalys kommer också att genomföras.

Den formella nivån sägs spegla djupstrukturerna i kommunikationen. Jag antar att vissa symptom kan belysa orsakerna varför en text är svår- eller lättläst. Därför görs en omfattande lexikalisk analys av ordklassfördelningen. Jag försöker kartlägga om ordlängden påverkar läsbarheten. Vissa ordklasser dominerar i vissa texttyper och jag vill utreda vilka de är i *Forum för ekonomi och teknik* respektive i *Abracadabra*. Det är inte meningen att dra definitiva slutsatser utan analysera de symptom som dyker upp i undersökningen.

Textmaterialen bearbetas först så att ordklasskategorin kodas in vid varje ord. Jag skiljer mellan följande kategorier: substantiv, verb, adjektiv, adverb, prepositioner, pronomen, artiklar, konjunktioner, subjunktioner, räkneord, infinitivmärken, verbpartiklar och interjektioner. Förekomsterna av de olika kategorierna plockas fram med hjälp av OCP-programmet (Oxford Concordance Program). Med hjälp av datorprogrammet kan man ta reda på hur många gånger de olika kategorierna förekommer och siffrorna kan analyseras närmare.

Orsaken till att studera ordklassfördelningen är att den speglar skillnader mellan orden i betydelse, form och funktion. Varje ordklass har en viktig och nödvändig uppgift i språket. Faktum är att proportionerna mellan dem skiftar mycket i olika slags texter och texttyper. Man kan komma åt grundläggande, generella drag i språkbruket genom att studera ordklassfördelningarna. Ordklasstatistiken kan berätta hur texter är skrivna och vad det egentligen står i texter. (Hultman & Westman 1977, 84.)

Varje ord har placerats till en viss kategori i undersökningsmaterialet och meningen är att kartlägga vilken ordklass eller ordbildning är påfallande. Jag kommer att kartlägga vilka

typer av substantiv som ofta förekommer: verbalsubstantiv, adjektivsubstantiv, egennamn eller övriga substantiv. Termer ligger naturligtvis också i fokus. I fråga om verb är man intresserad av innehåll, tempus och fördelningen mellan huvudverb och hjälpverb samt infinita och finita verb. I någon mån studeras också adjektiv och konjunktioner.

Vad som beträffar den syntaktiska analysen kommer jag att analysera meningslängd och meningsstruktur, dvs. kombinationerna av huvudsats och bisats inom meningarna. Ytterligare ska jag analysera olika typer av bisatser och deras andel inom de två undersökta tidningarna. Den här delen ska huvudsakligen genomföras manuellt. Ändå hjälper ordklassfördelningen till i fråga om konjunktioner och deras förekomster.

Olikheterna mellan resultaten i de två olika materialdelarna jämförs sedan med varandra. Dessutom jämförs resultaten i denna undersökning med resultaten i de motsvarande analyserna i Nordmans (1992) och Westmans (1974) undersökningar. Eftersom materialet i en ekonomisk facktidskrift jämförs med språket i en tidning som representerar allmänspråk är metoden i denna undersökning även jämförande.

Undersökningen har också kvalitativa inslag i och med att jag tar hänsyn till den semantiska aspekten. Närmast ska jag dra gränsen mellan fackord och icke-fackord samt abstrakta och konkreta ord. Men i första hand är undersökningen kvantitativ för genom en frekvensundersökning är meningen att ta reda på symptomatiska drag.

För att kunna söka lämplig undersökningsmaterial har jag gjort bekantskap med olika facktidskrifter. De flesta undersökningar beträffande ekonomiskt fackspråk har gjorts om redovisning och företagsekonomi. Själv var jag närmast intresserad av nationalekonomiskt fackspråk eftersom jag har studerat det som biämne. Jag tror att mina insikter om själva fackområdet kan vara nyttiga i analysprocessen.

Eftersom avsikten var att utreda särskiljande drag i det primära undersökningsmaterialet ansåg jag att det borde jämföras med allmänspråk. *Abracadabra* är en tidning som handlar om vardagliga saker så som skolvärld, familjeliv och kulturutbud, därför blev den valt som ett jämförelsestoff. Min hypotes är att materialet i *Forum för ekonomi och teknik* är svårare. Jag antar att orden är längre och att meningsstrukturen är mera komplicerad.

De bästa läsbarhetsfaktorerna anses här vara både ordfaktor och meningsfaktor. Motiveringen är att ordfaktorn är ett mått på svårigheten i textens ordförråd och meningsfaktorn kan belysa den syntaktiska komplexiteten i textens meningar. De ord- och meningsfaktorer som kommer att användas i analysen är följande: antalet olika ord, vanliga och ovanliga ord, ordlängd mätt i stavelser, andelen olika ordklasser, genomsnittlig meningslängd i ord och andelen olika bisatser.

Det sista steget i undersökningen är att tillämpa läsbarhetsindexet som Björnsson har utarbetat. Detta är en ofta använt metod för att mäta läsbarheten. Ändå har den blivit kritiserad eftersom resultaten kan bli tvetydiga. Jag anser att läsbarhetsindexet kan fungera som *ett* verktyg i läsbarhetsstudier men för långt gående slutsatser bör undvikas. LIX ser ut så här: $LIX = Lo + MI$. LIX betyder läsbarhetsindex, Lo procentandelen ord med mera än sex bokstäver och MI står för den genomsnittliga meningslängden mätt i ord.

2 OM BEGREPPET FACKSPRÅK

2.1 Definition av fackspråk

Fackspråk och allmänspråk är ett ordpar som ofta förekommer tillsammans. När man använder allmänspråk förutsätter man inte någon långt gående specialisering. Vid frågan vad fackspråk är har olika forskare fastnat för olika definitioner och t. ex. Gunnarsson och Skolander (1991, 2) anlitar den kommunikativt baserade definitionen: med fackspråk avses det språk som används i tal och skrift av yrkesmän och yrkeskvinnor då de behandlar sitt fackämne eller då de övrigt kommunicerar i sin yrkesroll. Det är sändaren, ämnet och situationen (plats, tid, sändarens roll) som avgör om det rör sig om fackspråk eller inte men interaktionstypen, mottagaren osv. kan däremot variera. Det kan alltså röra sig om kommunikation expert-expert, expert-halvexpert, såväl som expert-lekman. Kommunikationen kan dessutom vara strikt formaliserad eller ledig och informell. I min undersökning ska denna definition av fackspråk vara grundläggande.

Om man ser närmare på detta kommunikativa fackspråksbegrepp kan det beskrivas i tre olika dimensioner. I den första dimensionen beskrivs det utefter en kunskapsmässig eller kognitiv dimension. Fackspråken rör sig nämligen utefter en skala från allmänkunskap till specifik fackkunskap. T.ex. kan en ekonomisk diskurs eller text gälla både sådant som måste räknas som allmänkunskap och sådan kunskap som enbart experter inom ekonomi och angränsade fackområden behärskar. (Gunnarsson & Skolander 1991, 2.)

Den andra dimensionen är den pragmatiska, handlingsinriktade i vilken syfteanknytningen är central. Inom fackspråken har olika textgenrer utvecklats för att utnyttja specifika syften. T.ex. kan ekonomiskt språk förekomma i forskningsrapporter, handböcker, manualer, affärsbrev, reklambroschyrer osv. (Gunnarsson & Skolander 1991, 2.) Varje område har sin egen tradition att uttrycka ett innehåll men stilen i en facktext beror också på textgenren. T.o.m. inom ett ämnesområde och en textgenre förekommer variationer i stil, detta beror på skribenten och på hans personliga sätt att uttrycka sig. (Nordman 1992, 26.)

Den tredje dimensionen är den sociala dimensionen vilken omfattar variationer betingade av miljö, situation och roll. I olika miljöer har man utbildat olika mönster för hur t.ex. rapporter

ska skrivas. Ekonomiska forskningsrapporter ser annorlunda ut på olika institutioner och arbetsplatser. (Gunnarsson & Skolander 1991, 3.)

Till den sociala dimensionen hör alltså också variationer betingade av situation. Det betyder att fackspråk varierar efter situationens formalitetsgrad. Rollmönstret i kommunikationssituation orsakar variation som bl.a. är knuten till graden av expertis hos de inblandade där graden av expertis rör sig utefter en skala från stor ämneskunskap till ingen. Fackmän skriver eller talar ju inte likadant till personer med mindre omfattande, lika eller mer omfattande kunskaper inom området än de själva. (Gunnarsson & Skolander 1991, 3.)

När man talar om fackspråket är det ofta termerna och ordförrådet som är i fokus. Laurén (1993, 9-10) tar ställning till definition av fackspråk och konstaterar att man tidigare har betonat ordförrådet men senare alltmer texten och texten i ett vidare kommunikativt sammanhang. Han nämner att det inte finns någon fullständig definition på fackspråk eftersom begreppet hör till de utgångspunkter för forskning som man inte kan definiera slutgiltigt utan man måste tolka dem. Tolkningen utförs sedan mer eller mindre strikt beroende på forskarens syfte. Den som undersöker den muntliga kommunikationen på en arbetsplats kan använda en rätt fri tolkning men den som vill arbeta lexikografiskt eller språkstatistiskt är i behov av en strikt avgränsning.

För varje definition på begreppet fackspråk är relationen sändare/mottagare viktig. Frågorna som förblir knepigare är följande. När är man fackman på ett område? Hur stora skillnader i vetande mellan sändare och mottagare kan tolereras för att man ska kunna kalla en kommunikation fackspråklig? Vad är det som konstituerar ett fackspråk i sammanhanget? (Laurén 1993, 14) I det följande försöker jag svara på dessa frågor.

2.2 Karakteristiska drag i fackspråk

När man börjar granska fackspråk är man närmast intresserad av ord, syntax och text men det finns också fler aspekter att beakta. Dessa viktiga aspekter är terminologi, semantiska roller och tematik. Allmänt karakteristiska drag i fackspråk syns i ordfrekvenserna, i de långa orden, i förkärleken för presens och passiv, i en speciell användning av verbalsubstantiv, particip och adjektiv samt i en statisk berättarsynvinkel. (Nordman 1992, 252)

Beier (1980) har konstaterat att substantiven är mer frekventa i facktexter än i andra texter och i synnerhet verbalsubstantiven som uttryck för handling och händelse. Verbalsubstantiven har många fördelar jämfört med verben. För det första möjliggör substantivet ett begreppsligt framställningssätt av skeendet och motsvarar bättre en definition än verbet. Verbet kan nämligen ofta upplevas som alltför vagt för att kunna definieras tillräckligt noggrant. För det andra kan substantiven användas isolerat och generaliserat samtidigt som de är språkligt ekonomiska. För det tredje är substantivens starka syntaktiska flexibilitet en fördel eftersom de till följd av detta kan användas på ett mera mångsidigt sätt. (Beier 1980, refererad i Nordman 1992, 88.)

Verbalsubstantiven ses alltså som semantiskt tyngre och mera precisa än verben. Därför utgår man från att de i främsta rummet är fackområdesbetingade och till en mindre del initierade av textfunktionen. Sannolikt är verbalsubstantivens abstraktionsgrad och semantiska innehåll fackområdesbetingade faktorer. (Nordman 1992, 89.)

2.3 Teknolekter och minilekter

Lauréns syn på begreppet är att fackspråket används kollektivt. Han konstaterar att detta kollektiva begrepp innesluter i sig alla teknolekter. En teknolekt är den delmängd som utgörs av ett enda fackområdes språkbruk, dvs. det språkbruk som används i kommunikationen mellan experter på tal om det gemensamma fackområdet. (Laurén 1993, 14.)

Om man studerar en längre text inom en teknolekt inser man att den sällan är renodlad. Den innehåller inslag från andra teknolekter. T.ex. kan en elteknisk text innehålla juridiska avsnitt och i en juridisk text kan redogöras för hur en eldriven apparat fungerar. Dessutom kan facktexten innehålla avsnitt av olika karaktär så som katalogliknande uppräknings, figurer, formler, illustrationer. (Laurén 1993, 17.) Jag antar att också materialet som ska studeras senare innehåller inslag från olika teknolekter. För att kunna skilja en teknolekt från en annan bör man studera närmare t.ex. meningsstruktur, ordfrekvenser, verbsemantik, adjektivsemantik, konjunktionsbruk, modalitet, referensstruktur och rytm. T.o.m frågan om läsbarhet är teknolektbunden. (Nordman 1992, 252.)

Det finns ännu mera begränsade områden vad som beträffar det specialiserade vetandets omfång. Seaspeak, den maritima radiotelegrafen, stickbeskrivningar och väderrapporternas språk kallas för *minilekter*. Minilekterna är fackspråk som används av ett väldigt begränsat specialområde och innehållsmässigt är de starkt differentierade. Minilekterna skiljer sig från teknolekterna så att samma innehåll inte ofta anknyter till flera olika funktioner. Om det gör det, klassificerar man minilekterna som olika sådana. Vanligen förekommer en minilekt i formen av en rapport, en anvisning eller ett samtal via ett tekniskt hjälpmedel. (Nordman 1992, 23.)

I den nutida fackspråksforskningen utgår man från att stilen i facktexter kännetecknas inte bara av statiska element som t. ex. termerna utan också av dynamiska element som t. ex. syntaxen och likaså av textlingvistiska kategorier. Termerna, de statiska elementen, är specifika för bara en teknolekt medan de dynamiska elementen förekommer i alla teknolekter och allt fackspråk, t.o.m i allmänspråket. Först då de dynamiska elementen uppträder på ett speciellt sätt eller är speciellt frekventa blir de fackspråkligt och distinkt intressanta. Exempelvis kan bisatserna och vidare *att*-satserna bli fackspråkligt intressanta då de är speciellt vanliga i någon facktext jämfört med andra texter. (Nordman 1992, 18-19.)

2.4 Termer i fackspråk

Att identifiera ett ord i texten är ganska lätt, t.o.m en icke-läskunnig kan göra det. Men att kunna identifiera termer kräver inte bara läskunnighet utan också insikter på fackområdet i fråga. Betydelsen avgör om det är fråga om en term eller inte och därför kan man säga att termen är en semantiskt bestämd enhet. Vad utseendet av en svensk term beträffar kan den bestå av en del av ett ord, ett ord eller en grupp av ord. De flesta termerna är nog ettordstermer. (Laurén & Nordman 1987, 79-83.)

Inom varje facktext finns termer från olika fackområden och ingen teknolekt klarar sig utan bistånd från andra teknolekter. Men de termer som ett fackområde självt har auktoritet över är dess egna. I jämförelse med andra återspeglar fackområdets termförråd områdets specifika drag. Hur kan man då identifiera termerna i praktiken? Laurén (1993, 93, 97) ger följande definition på begreppet term:

en term är ett språkligt uttryck för ett begrepp som hör till ett begreppssystem inom en teknolekt

Definitionen är operativ. Med hjälp av den kan man finna termer i en kontext men man måste också ha tillgång till fackmannens insikter om ämnesområde.

Ändå går det inte att dra någon entydig och klar gräns mellan termer och icke-termer. Det är närmast fråga om en glidande skala mellan två ytterpoler som i det konkreta fallet är relativt urskiljbara. Man kan nämna några viktiga tecken på att ett begrepp kan sägas ha fått en mer eller mindre tydlig karaktär av term. Det måste uppvisa påfallande många förekomster, dess betydelse kan uppfattas som fixerad i sammanhanget och klart avgränsad, det upprätthåller tydliga semantiska och logiska relationer till andra viktiga begrepp i texten och begreppet kan tillskrivas ett visst intensionsdjup. (Näslund 2000, 5.)

Den internationella handeln tvingar fram gemensamma begreppssystem och begrepp och t.ex. inom företagsekonomi finns internationella organisationer som påverkar term- och begreppsutvecklingen. Exempelvis arbetar Internationella handelskammaren, International Accounting Standards Committee och Union Européenne des Experts Comptables Economique et Financiers för standardiseringen av termer. (Laurén & Nordman 1987, 86-87.)

Facktermer intar också en central roll i olika slags ordboksarbete. Terminologiskt inriktade arbeten har bedrivits på olika håll i Norden. Man har lagt upp olika fackspråkskorpusar vid handelshögskolorna i Köpenhamn, Århus och Varde. Praktiskt inriktade studier av termområden bedrivs vid Norsk Termbank i Bergen. Syftet med den terminologiska forskningen är praktiskt inriktat och normativt. På basis av studierna utformar och utvärderar man standarder eller sedan utarbetar man ordlistor och lexikon. (Gunnarsson & Skolander 1991, 14-15.)

3 EKONOMISKT FACKSPRÅK

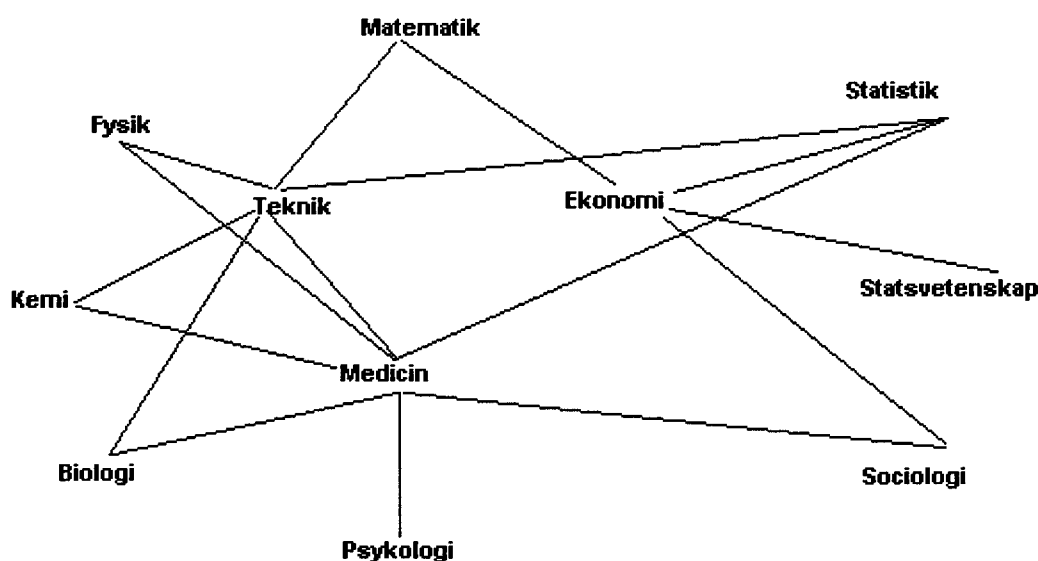
3.1 Allmänt om ekonomiskt fackspråk

Ekonomins språk sägs vara en samlande benämning för flera teknolekter som gränsar till varandra. Man kan tala om nationalekonomins språk, marknadsföringens, redovisningens och administrationens språk. De tre sist nämnda områdena tycks företagsekonomer se som förgreningar av en och samma vetenskap. I fråga om språkforskning i de ekonomiska vetenskaperna kan nämnas att svenska språkhistoriker brukar tala om inflytande från italiensk bankterminologi. (Laurén 1993, 45-46.)

Laurén (1993, 45-46) betonar att t.o.m de svenska handelshögskolorna i Finland har haft en ganska avancerad språkundervisning med tillhörande forskning. Ändå har deras institutioner för språk aldrig i forskningsavseende fått den självständiga profil som en fackspråklig forskning kunde ha givit dem. I anknytning till handelshögskolorna i Finland har man forskat närmast i redovisningens terminologi.

Ekonomi är ett stort fackområde. Som vetenskap kan den karakteriseras som tillämpad snarare än som grundforskande. Ekonomi berör vidare sådana delar av tillvaron som vi som individer har viss möjlighet att påverka. Den har alltså betydelse för individen som aktör. (Gunnarsson 1987, 76.)

Det är betydelsefullt att kunna placera området ekonomi i sin kontext i förhållande till de andra vetenskaperna. Ekonomi är en samhällsvetenskap och den har beröring med andra vetenskaper såväl vad teori som metod gäller. Matematik, statistik, statsvetenskap och sociologi är de vetenskaper som står nära ekonomi och har också givit sin prägel till den. (Gunnarsson 1987, 77-78.) De mest centrala förbindelserna mellan vetenskaperna illustreras nedan.

Figur 1 Det tvärvetenskapliga nätverket (Gunnarsson 1987, 77)

Melander (1989, 3-4) har gjort en kognitiv textanalys och jämfört tre olika fackområden, nämligen (national)ekonomi, medicin och teknik. Han har urskilt ett antal gemensamma kunskapsvärldar inom vilka innehållet på ett abstrakt plan kan tänkas variera. Dessa kunskapsvärldar, också benämnda kognitiva världar, är vetenskapsvärld, praktikvärld, objektvärld, privatvärld och externvärld. De här världarna är relaterade till olika kontextuella faktorer. Vetenskapsvärlden är förbunden med utbildningen och vetenskapssamhället, praktikvärlden med yrkeslivet, objektvärlden med samtliga dessa tre, privatvärlden med privatlivet och externvärlden med de sociala och samhälleliga sammanhangen.

I fråga om kunskapsvärldarna finns det avsevärda skillnader mellan de tre fackområdena. Medicin har en hög andel privatvärld, teknik en hög andel objektvärld och ekonomi har relativt sett en hög andel externvärld. (Melander 1989, 106.) T.o.m Gunnarsson (1992, 12) delade denna åsikt. Hon poängterar att ekonomiska förhållanden i hög grad framställs som beroende av politiska och andra omständigheter som ligger utanför fackområdet (Gunnarsson 1992, 12).

Forskningen tog också hänsyn till de olika aspekter världarna bestod av. Resultatet var att ekonomi har en hög andel aktivitetsbeskrivning och teknik en hög andel objektbeskrivning.

Medicin har i sin tur oftast värden som ligger mellan de två andra fackområdena. (Melander 1989, 104.)

Påfallande stor är andelen possessivrelationer i ekonomi och de är i hög grad knutna till benämningar på institutioner som t.ex. banker. Ekonomi uppvisar de största andelarna deskriptiva relationer. Dessa har ofta att göra med jämförelser av olika slag, man jämför t.ex. förhållandena i hemlandet med andra länder. (Gunnarsson 1992, 12.)

Skolander (1992, 57-58) påpekar att de ekonomiska texterna är i förhållande till medicin och teknik mer problem- och framtidsinriktade. Men ändå ägnar de förhållandevis mindre utrymme åt forskningssammanfattningar och tolkningar av resultat. De här skillnaderna kan till en del relateras till olikheter i fackområdenas teoribildning. Ekonomi är en samhällsvetenskap medan medicin och teknik är naturvetenskaper. Textmönster är troligtvis påverkade av de discipliner som ingår i fackområdenas nätverk.

3.2 Några iakttagelser om språkliga drag

I det följande kommer jag att presentera några karakteristiska drag i ekonomiskt fackspråk med hjälp av resultaten från Projektet Svenskt fackspråk som har utförts vid Vasa universitet. Inom projektet jämförde man sex olika fackområden med varandra och en av dem var ekonomi. Resultaten är inte absoluta sanningar utan beskriver vissa tendenser.

För fackområdet ekonomi är benägenheten för presensparticip utmärkande. Men undersökningen av adjektiv visar att adjektiven är ganska få. De står mest som attribut och positiv form är den mest frekventa. Vissa adjektiv, t.ex. *stor*, *liten*, *ny*, är frekventa oberoende av texttypen. Vad som beträffar konjunktionsförekomsterna kan man konstatera att ekonomi intar en mellanställning vid alla ytterlighetsgranskningar. Den ger ingen klar profil gentemot de andra områdena. I facktexter överhuvudtaget är konjunktionerna *och*, *eller*, *men* mycket frekventa. (Nordman 1992, 117, 129, 141-142.)

Modaliteten som gällde bara satsmodalitet undersöktes dels ur en kvantitativ och dels ur en kvalitativ synvinkel. Ekonomi innehöll rikligt med modalitetsmarkörer. Modalitetsmarkörerna uttryckte osäkerhet i form av något möjligt och tillåtet. Därför

försvagades helhetsintrycket och intrycket av osäkerhet blev rätt stort. (Nordman 1992, 155-156.)

Verben klassas ibland som relativt ointressanta för fackspråksforskningen. En facktext visar en betydlig passivriktighet och presensframställning jämfört med en icke-facktext. Undersökningen visade att en semantisk granskning av verben inte gav någon klar och väl utvecklade profil. Ändå hade ekonomi särskilt mycket funktionsverb, dvs. sådana verb som *göra, ge, utföra, åstadkomma, föra, ske, bedriva*. När man inordnade supplementverben i det dynamiska systemet framgick det att komponenten handling var starkt företrädd i ekonomi. (Nordman 1992, 86-87.)

Ekonomi ligger inte långt från de termtätaste teknolekterna men har ändå avsevärt färre termer än dem. Termtätheten är ett mycket centralt uttryck för fackintern begreppsmässig specialisering. Ändå bör man vara försiktig i att dra för långt gående slutsatser om skillnader i graden av specialisering eller utveckling. Termerna har kommit till ekonomi närmast från tyskan (70 %) därefter från latinet (15 %) och från franskan (10 %). Termer som ytterst går tillbaka till tyskan är *vinst, försäljning, anställd och andel*. Från latinet kommer exempelvis *produkt, majoritet, koncern, fusion och eliminera*. (Laurén 1993, 111, 119, 167.)

Sammanfattningsvis kan man konstatera att ekonomi profilerade sig inte speciellt tydligt utan låg språkligt sett vanligen nära ett slags medellinje gentemot andra fackområden. Här inverkar det faktum att vetenskapen är relativt ung och att den får impulser från många olikartade fackområden. Det är värt att notera de konditionala bisatserna och verbalsubstantiven som oftast står som subjekt och som slutar på *-andel/ -ende*. Presensparticipen är alltså speciellt många och participen har en begreppsligt nominal funktion. Adjektiven står mest som attribut och är oftast allmänvetenskapliga. Även om konjunktionsprofilen är svag kan man lägga märke till att adversativa konjunktioner inte är populära och att *men* används minst i ekonomi jämfört med de andra fackområdena. (Nordman 1992, 249, 251.)

Näslund (2000) har genomfört en lexikalisk och syntaktisk studie av verbalsubstantiv i ekonomiska texter från tre sekel. Inom undersökningen studerades hur nya substantiv bildas genom avledning. De olika avledningssuffixen uppvisar skilda utvecklingsmönster. Särskilt avledningarna på *-andel/-ende* men också de på *-else* har fått ge vika under 1900-talet. I stället

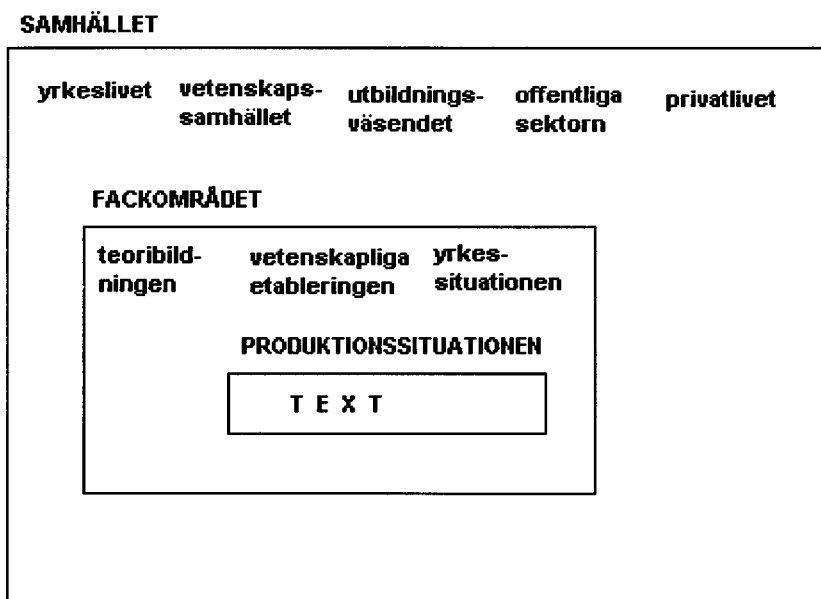
har *(n)ing-* och *(t)ion-* avledningarna tilltagit i frekvens. Avledningarna på *-(t)ion* tilltog som mest runt 1980 då ordförrådet också utökades med en hel del internationella lånord. Ökningarna för avledningarna på *-(n)ing* och *-(t)ion* beror till stor del på en förändring mot ett större inslag av uttryck för mera fullbordade och avgränsade handlingar och t.o.m för mer eller mindre konkreta och specifika handlingsresultat. I detta avseende speglar texterna en förskjutning med tiden från ett mera abstrakt, aktionellt och processuellt perspektiv mot ett mera resultativt, konkret och gränsat. (Näslund 2000, 57.)

Avledningarna specificeras i ökande utsträckning eftersom den kvalitativa och kvantitativa utvecklingen inom ekonomi kräver mera precisa och elaborerade begrepp. Den här specificeringen kan uttryckas språkligt i form av bestämmingar både lexikaliskt, inom sammansättningens ram, och syntaktiskt, inom nominalfrasens ram. Inslaget av sammansättningar har alltså ökat med tiden. Andelen verbalsubstativ har också vuxit alldeles påtagligt. Detta betyder att det totala inslaget av nominaliseringar har vuxit. Strävan efter effektivitet och koncentration gör en utsaga mera kondenserad. När texten blir mycket informationstät är den mera krävande att ta till sig för icke-initierade läsare. (Näslund 2000, 58, 63-64.)

3.3 Den sociala kontexten

Eftersom det språkliga systemet har utvecklats i sociala kontexter har situationen en avgörande betydelse för den producerade texten. Texten är ju ett medel för reflektion och handling i vårt samhälle. Texter har en generisk struktur på grund av sin tillhörighet till en bestämd genre och denna visar sig på olika sätt i en text. T.ex. visar den sig i makrostrukturen på ett tydligt sätt och därför har också läsare klara förväntningar på uppbyggnaden av de textgenrer de är bekanta med. (Gunnarsson 1987, 72.)

Gunnarsson (1987, 75) poängterar att facktexters pragmatiska och kognitiva budskap speglar den sociala kontexten. Den reflektion texterna förmedlar kan på grund av detta antas förändras som en följd av ändrade betingelser i omgivningen dvs. i den yttre situationen. Om man vill beskriva facktextens situationskontext kan man välja ramar med olika vidd, vilket illustreras av figur 2.

Figur 2 Facktexten och dess skilda situationsramar. (Gunnarsson 1987, 76)

Texten kan ses i relation till den konkreta produktionssituationen, i relation till förhållanden inom det specifika fackområdet eller också i relation till förhållanden inom samhället som helhet. Alla de här tre ramarna, som står i ett beroendeförhållande till varandra, hjälper att se samspelet mellan kontext och text. (Gunnarsson 1987, 75.)

Man antar att facktexten vad språk och struktur gäller inte enbart speglar allmänt accepterade konventioner för skriftspråk och textutformning utan också specifika konventioner utbildade inom den särskilda fackmannagruppen med dess unika bakgrund beträffande vetenskaplig teoribildning, yrkeskårens samhällsfunktion, utländskt inflytande etc. Förändringarna i den sociala kontexten knyts till teoribildningen, till den vetenskapliga etableringen och till yrkessituationen. (Gunnarsson 1987, 76-77.)

3.4 Historiska synpunkter

Ledstjärnan för det ekonomiska tänkandet fram till och kring 1700-talets mitt var merkantilismen. Den gällde handelsbalansen och att få exporten att överstiga importen. Staten styrde och kontrollerade hårt industrin genom tullar, privilegier, premier, lån och

belöningar. Man trodde inte på något fritt näringsliv. (Lindroth 1978, refererad i Gunnarsson & Skolander 1991, 34.) Den första professuren i ekonomi tillkom år 1741 vid Uppsala universitet och den placerades vid juridisk fakultet. På grund av detta var kombinationen juridik-ekonomi karakteristisk. Genom förbindelser med såväl juridik som naturvetenskaperna fick det nya ekonomiämnet sin karaktär. (Gunnarsson & Skolander 1991, 34.)

Ekonomiämnet på 1700-talet var ganska annorlunda i jämförelse med nutidens nationalekonomi. I ekonomiämnet inkluderades lanthushållning, befolkningsfrågor, handel och penningpolitik. Man trodde sig kunna lösa många samhällsfrågor med kalkylens hjälp och statistiken kopplades samman med visioner och strategier för att förändra samhället. En av de frågor ekonomerna också diskuterade var yppighetens nytta. Yppighetsivrarna påstod att slöseriet borde uppmuntras då det stimulerade näringslivet. (Gunnarsson & Skolander 1991, 34-35.)

Intresset för ekonomi speglade sig i en omfattande produktion av ekonomiska texter och i en livlig ekonomisk debatt. Men tron på merkantilismen började svikta i slutet av 1700-talet. Intresset för ekonomi började upphöra. Plötsligt upphörde man kring 1770-80 att ge ut ekonomiska tidskrifter men situationen förändrades igen fram till slutet av 1800-talet. Ett modernt bankväsende växte fram och som en följd av kapitalbehovet vid järnvägsbyggandet växte t.o.m nya finansieringsformer fram. Det första aktiebolaget grundades år 1848. En högre ekonomisk undervisning började ta form på 1890-talet. (Gunnarsson & Skolander 1991, 36.)

I samband med de stora samhällsförändringarna och industrialiseringen började ekonomiämnet behöva mera termer för viktiga begrepp och nya sammansatta ord. Under detta dynamiska skede användes främst (*n*)*ing*-avledningar. Det fanns förutsättningar för terminologisering av befintliga inhemska avledningar och inlån av i första hand från engelska och amerikanska senare under efterkrigstiden. Utvecklingen krävde nya språkliga uttryck för mera nyanserade och komplicerade begrepp. Därför ökade andelen determinativa sammansättningar med både för- och efterled. (Näslund 2000, 59.)

4 POPULÄRVETENSKAPLIG TEXT

4.1 Definition av populärvetenskapig text

Den typiska populärvetenskapliga texten kan sägas vara producerad med två huvudavsikter: att presentera korrekt vetenskaplig information för den som inte själv är någon vetenskaplig fackman och att framställa den här informationen i begriplig form. En biavsikt hos texten kan vara att ge informationen på ett underhållande sätt. Begriplighet och underhållning kan dessutom vara värden som står varandra ganska nära. (Eriksson 1987, 65.) En populärvetenskaplig text borde förklara vetenskapliga sammanhang och konsekvenser på ett pedagogiskt sätt samt stimulera till att vilja veta mera (Dyring 1983, 22).

Som nämnts tidigare kan facktexter vara avsedda både för fackmän och för lekmän. Fackmän skriver ju inte bara till varandra utan de måste också kommunicera med andra grupper. Texter som riktar sig från expert till en icke-expert kan indelas enligt mottagargruppen. För det första finns det texter som har en intern och t.o.m privat karaktär såsom rapporter från forskare om någon viss fråga till beslutsfattare av något slag, t. ex. politiker, företagsledare eller administratörer. (Melander 1987, 104-106)

För det andra finns det texter som riktar sig ut mot samhället och når en bred mottagargrupp så som böcker, tidskrifter och tidningar. Den här publiken kan vara mycket skiftande vad förkunskaperna på det aktuella området beträffar. Information om forskning och vetenskap som riktas ut mot samhället kallas populärvetenskap, forskningsinformation, forskningskommunikation eller forskningsjournalistik. (Melander 1987, 106.)

Dyring (1983, 24) påstår att man ofta blandar ihop populärvetenskap och forskningsjournalistik trots att de är två olika verksamheter. Han fortsätter och säger att forskarna gärna tycker att forskningsinformation till allmänheten är populärvetenskap. Därför ska forskningsresultat presenteras lättillgängligt så att de skulle vara en sorts folkbildning. Men ur massmedias synvinkel är den främsta uppgiften inte att bedriva folkbildning utan de ska bedriva journalistik och detta gäller t.o.m forskningen. Forskningsjournalistik av hög kvalitet innehåller ju inslag av populärvetenskap. Man måste förklara och beskriva komplicerade fenomen och sammanhang. Slutsatsen är ändå att gränsen mellan populärvetenskap och forskningsjournalistik ofta blir flytande.

Det primära material som ska studeras i min pro gradu-avhandling antas ha särdrag av popularisering. Läsekretsen av tidningen *Forum för ekonomi och teknik* består av fackmän inom områdena ekonomi och teknik men eftersom vetenskapen har blivit mycket specialiserad kan en behärska bara ett ganska smalt område. På grund av detta är användningen av termer och andra särdrag i vetenskapliga texter kanske inte den högsta möjliga.

Man kan göra skillnad mellan vetenskapliga och populärvetenskapliga texter på grund av vissa särdrag. Enligt Koskela och Puuronen (1995, 129) är passiv vanligare i en vetenskaplig text medan aktiv föredras i populärvetenskap. Vetenskapen prioriterar också framförställda bestämningar medan populärvetenskap använder mera efterställda bisatser vilka är lättare att bearbeta för läsaren. Istället för ett enkelt verbettryck föredrar vetenskapen en nominalisering eftersom kravet på informationstäthet är viktigt i den.

Nominaliseringen gör texten t.o.m mera abstrakt medan de dynamiska verbettrycken ger mera tid för läsaren att förstå innehållet. Användningen av termer möjliggör alltså en effektiv informationsförmedling men om mottagarna saknar de bakgrundskunskaper som användningen av termer förutsätter måste de behandlade fenomenen förklaras på ett utförligt sätt. (Koskela & Puuronen 1995, 129.)

4.2 Forskningsinformation

Man skulle kunna säga att det finns en antydning om en klyfta mellan utbud och efterfrågan eller utnyttjande av forskningsresultat bakom begreppet forskningsinformation. Behovet är ju att kunna utnyttja de satsningar som görs på forskningsarbetet i syfte att stimulera social och ekonomisk utveckling. (Persson 1983, 254). Det finns vissa forum där forskningsinformation kan möta efterfrågan både inom och utanför ett fackområde eller forskarsamhälle.

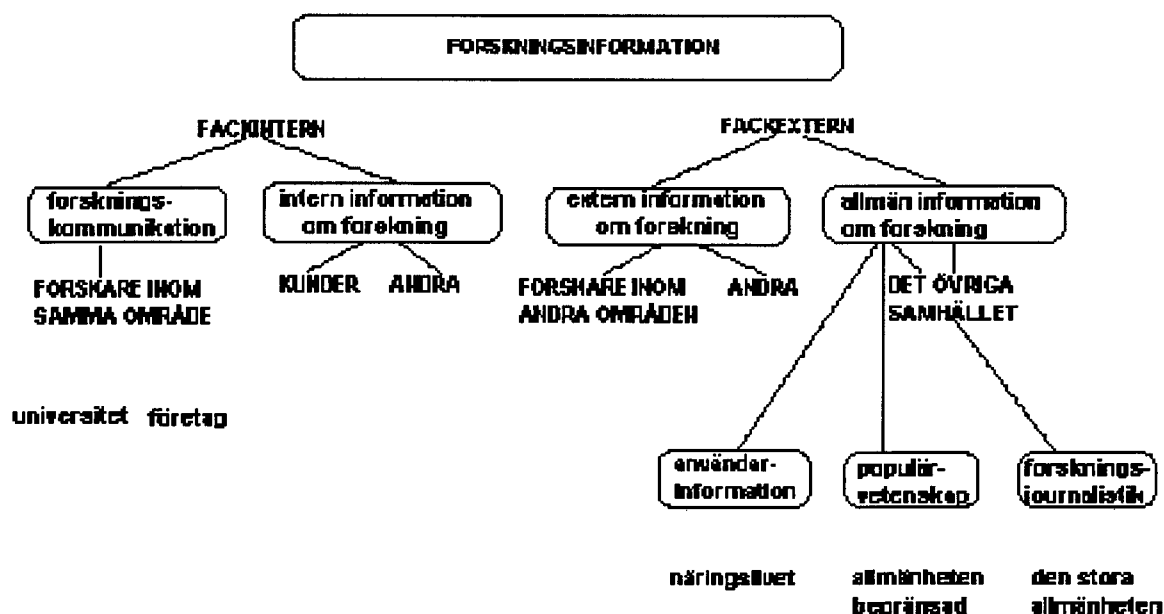
Forskningsinformation kan indelas i *fackintern* och *fackextern* information om forskning. Indelningen har gjorts med hänsyn till de avsedda mottagarna och de uppgifter som forskningsinformationen har i vårt samhälle. Fackintern information om forskning riktas till forskare och andra experter inom ett specialiseringsområde. Den här typen av

forskningsinformation indelas vidare i forskningskommunikation och intern information om forskning. (Puuronen, Koskela, Laurén & Nordman 1993, 232.)

I detta sammanhang är man intresserad av det sistnämnda eftersom materialet i min undersökning dels hör till den där kategorin. Dels är det fråga om extern information om forskning och vidare kan man påstå att texten är avsedd för forskare på andra områden. Figur 3 presenterar en modell över olika typer av forskningsinformation. Intern information om forskning är riktad till andra än forskare inom det aktuella specialområdet. Mottagarna är experter på området men ligger ändå på en lägre vetenskaplig nivå jämfört med forskaren. (Puuronen et al. 1993, 233.)

Fackextern information har i sin tur sina mottagare utanför det egna forskarsamhället och specialiseringsområdet. På den första nivån kan den indelas i extern och allmän information om forskning. Den förra riktas dels till forskare inom andra områden och dels till specialister och människor som jobbar på andra områden (tvärvetenskap). Allmän information om forskning riktar sig till det övriga samhället och mottagargruppen är väldigt stor. Därför har den vidare tre underklasser: användarinformation, populärvetenskap och forskningsjournalistik. (Puuronen et al. 1993, 233-234.)

Användarinformation innebär sådan information som direkt kommer i samhällelig användning och mottagarna arbetar bl.a. inom näringslivet. Jämför man vetenskapliga texter med populärvetenskapliga texter upptäcker man att den populärvetenskapliga textens mål inte är att nå fram till en klart avgränsad grupp och att man inte väntar svar och invändningar som i fråga om vetenskapliga texter. Vad forskningsjournalistiken beträffar är skribenterna ofta journalister och den når sin publik via dagstidningar. (Puuronen et al. 1993, 234-235.) Näslund (1987, 126), som använder termen fackjournalistik, konstaterar att fackjournalistiken blir en förmedlare av språklig påverkan mellan tidningsspråk och det vetenskapliga språket.

Figur 3 Olika typer av forskningsinformation (Puuronen et al. 1993, 231)

4.3 Fackjournalistik

Typiskt för en facktext är alltså att den överför kunskaper och synpunkter från en fackman till en annan men i vissa fall informerar en fackman också en vidare läsekrets. Då når man icke-fackmän och facktexten av den här typen kallas populärvetenskap. I våra tidningar och tidskrifter publiceras ett växande antal fackartiklar. Dessa artiklar är skrivna för en synnerligen vid och heterogen läsekrets. En stor del av läsarna har inte säkerligen några djupare förkunskaper i det aktuella ämnet. Facktexter som publiceras i allmänna dags- och veckotidningar samt i tidskrifter kallas fackjournalistik. (Näslund 1987, 125.)

I fackjournalistiken kan man göra skillnad mellan olika slags texter. För det första är tidningstypen ett avgörande kriterium. För det andra är det betydelsefullt om skribenten är forskaren själv eller om det är journalisten som har skrivit artikeln. (Puuronen et al. 1993, 235.) Näslund (1987, 125) poängterar att benämningen fackjournalistik ändå inte utgör någon klart avgränsad grupp. Det förekommer intervjuer med experter, debatt- och bakgrundsartiklar samt artiklar om vetenskapliga nyheter.

Men motiveringen att särskilja den här typen av facktexter är att de har vissa gemensamma drag. Mediet och mottagarna är desamma, t.o.m avsändarna, som här är journalister eller journalistiskt inriktade fack- eller vetenskapsmän. I de fackjournalistiska texterna kan det fackspråkliga inslaget variera mellan olika texter och texttyper medan det finns ofta ett mer eller mindre starkt inslag av aktualitet eller nyhet. (Näslund 1987, 125.) TV-bolagen och radiobolagen har upptäckt att program som handlar om vetenskap och forskning är framgångsrika konkurrensmedel (Melander 1983, 243).

Massmedia visar alltså ett ökat intresse för forskning och utveckling. Forskarna är medvetna om att omgivningen vill ha en bra kontakt med forskningen. I allt högre grad efterfrågar beslutsfattare, politiker, intresseorganisationer och allmänheten information om forskning och utveckling. Undersökningarna pekar åt samma håll, omkring varannan person är intresserad av forskning och utveckling. (Dyring 1983, 21,26.)

Av det ovannämnda skälet är också inslaget av fackjournalistik i tidningar och tidskrifter stort. Detta visar bl.a. en översiktlig genomgång av *Svenska tidskriftsartiklar* och *Bibliotekstjänsts Svenska tidningsartiklar*. T.ex. registrerar den sistnämnda artiklar i 48 dagstidningar, de flesta är signerade artiklar och inte rent nyhetsmaterial. Inom områdena ekonomi, teknik och medicin är tillsammans cirka 700 artiklar registrerade. De flesta hör till kategorin ekonomi. En stor del av artiklarna präglas naturligtvis av aktuella ämnen. (Näslund 1987, 126.)

5 PRESENTATION AV MATERIALET

I det följande kommer jag att presentera undersökningsmaterialet och dess bakgrund. Undersökningsmaterialet representerar genren tidningsspråk. Detta innebär att inslag av fackspråk, popularisering och allmänspråk är närvarande. Materialet består av två delar: den ena representerar ekonomiskt fackspråk (4 230 ord) som är något populariserat och den andra allmänspråk (4 294 ord).

5.1 Tidningen *Forum för ekonomi och teknik*

Jag har valt att undersöka språket i en svenskspråkig facktidskrift som utkommer 12 gånger per år inom Norden. Redaktionen ligger i Helsingfors och tryckeriet i Borgå. Denna facktidskrift är avsedd för personer inom företagsledning och näringsliv. Ägarna är olika ekonomföreningar och tekniska föreningar i Finland.

Läsekretsen består främst av ekonomer och ingenjörer. Fördelningen av läsare är följande: 35 procent med ekonomisk utbildning, 55 procent med teknisk utbildning och 10 procent med övrig utbildning. Uppfattningen om vem som läser tidningen baserar sig på prenumerantförteckningen. 90 procent av prenumeranterna får tidningen som en del av sitt medlemskap i olika ekonom- och ingenjörsföreningar. De övriga prenumerationererna går främst till företag och institutioner. Ett antal exemplar säljs även som lösnummer.

Konjunktur puls är en spalt där aktuella ämnen kring Finlands nationalekonomi diskuteras. Man belyser samhällsekonomiska företeelser, dvs. konjunkturfrågor i en lite bredare bemärkelse. Kolumnisten är ingen journalist utan forskare som representerar *PTT Pellervo ekonomiska forskningsinstitut*. Han har t.o.m. verkat som forskare vid Svenska handelshögskolan i Helsingfors.

Följande kapitel baserar sig på ett personligt meddelande från chefredaktör P. Lindfors den 29 mars 2001. Syftet i tidningen är att bevaka de områden som intresserar och berör läsekretsen. Man fokuserar bland annat på trender inom ledarskap, personalpolitik, marknadsföring samt privatekonomi och placeringar. Till bevakningsområdena hör också teknologi, design,

produktion och forskning. I tidningen rapporteras om vad som sker inom näringslivet, t.ex. företagsköp, och inom forskningen. Eftersom det är fråga om en tidskrift är uppgiften också att sortera fram det väsentliga av det som sker i samhället och servera detta i en förädlad form.

För att kunna ge en bild av bakgrunden kring spalten *Konjunktur puls* ska jag nu referera ett personligt meddelande från Max Arhippainen den 7 mars 2001. I artiklarna i spalten presenteras och kommenteras några nya siffror och forskningsresultat. En gång om året presenteras hela Norden i detalj. Man kan dela upp artiklarna i olika grupper enligt hur mycket de baserar sig på forskningsresultat vid *PTT*.

Den första gruppen består av texter som direkt relaterar till specifika forskningsprojekt. Den andra gruppen har ett samband med det arbete som ekonomister gör för sina konjunkturprognoser. Vid *PTT* sätter man nämligen ner mycket energi på var och ens konjunkturarbete. Beräkningarna och processen föder avsevärt flera potentiella idéer och infallsvinklar än vad man rapporterar. Här fungerar spalten för mera än bara direkt relaterande av prognoser.

Det finns också textdelar som baserar sig på självständiga idéer eller infallsvinklar som skribenten inte har haft möjlighet att evaluera djupare. Därtill gör han en hel del direkta kommentarer eller presentationer av aktuella händelser och ekonomipolitiska beslut. T.o.m andras forskningsprojekt presenteras och kommenteras.

Speglar artiklarna möjligen en allmän opinion på *PTT*? I forskningsarbete kan man i väldigt liten utsträckning tala om "gemensam syn" då det gäller specifika projekt. Å andra sidan är ekonomernas konjunkturuppföljning och konjunkturprognostisering ett slags grupparbete. Därför tenderar synen att konvergera. När det gäller policy-kommentarer kan det dock finnas skillnader.

Vad som beträffar själva skrivprocessen brukar den börja med eventuella bilder och figurer. Innan dess har skribenten funderat temat i rätt god tid, oftast är det klart minst dryg en vecka tidigare. Ibland gror idéer i veckor, någon gång i månader. Vanligtvis ber han en kollega att kommentera texten. Första utkastet brukar vara över 5000 tecken då den slutliga artikeln ska vara 3000-4000 tecken beroende på eventuella figurer.

Beträffande terminologin brukar skribenten hålla i minnet att läsarna inte är nationalekonomkolleger utan genomsnittliga ekonomer och ingengörer. Därför undviks alltför tekniska framställningar. Risken att falla för yrkesjargong, vilket är en "yrkessjukdom" hos ekonomister, finns ändå kvar. I medeltal används 1-1,5 effektiv arbetsdag på en spalt. Redaktionssekreteraren brukar lite förbättra språket innan tidningens tryckning.

Läsekretsen är rätt insatt och aktiv, tankar som har framförts i spalterna har tidvis uppföljts också i dagspressen nämligen i Helsingin Sanomat, Demari och Hufvudstadsbladet samt finlandssvensk radio. Största delen av upplagan går således till medlemmarna i ekonomernas, diplomingögörernas och ingenjörernas förbund. I någon mån läses den också av inflytelserika inom dessa brancher, media och Norden.

5.2 Tidningen *Abracadabra*

Syftet med den här pro gradu-avhandlingen är att kartlägga och analysera särdrag i ekonomiskt fackspråk. För att kunna plocka fram dessa särdrag måste man jämföra språkbruket med en annan typ av text. Därför har jag valt att jämföra det primära forskningsmaterialet som presenterats ovan med material som representerar allmänspråk. Ändå vill jag koncentrera mig enbart på tidningspråket. Som jämförelsematerial har jag valt tidningen *Abracadabra*.

Tidningen *Abracadabra* är avsedd för människor som arbetar med barn eller annars är intresserade av dem. I artiklarna berättas om saker som på något sätt är aktuella i skolvärlden och rapporteras vad som pågår i denna branch. Artiklarna handlar om t.ex. teaterbesök, läsning, nya böcker, clowner, barnutställningar och det finns också rena små berättelser.

Jag anser att språket i tidningen är mestadels allmänspråk eftersom det inte kräver något specialkunnande. Det räcker om man behärskar det allmänna ordförrådet i språket. Naturligtvis finns det några undantag eftersom språket sällan är renodlat t.o.m i fråga om allmänspråk. Tidningsartiklarna som hör till forskningsmaterialet har jag valt slumpmässigt.

5.3 Stilen

Såsom jag tidigare har konstaterat presenterar materialet ur *Forum för ekonomi och teknik* nationalekonomiskt fackspråk som är något populariserat. Materialet ur *Abracadabra* står för allmänspråk. I båda fallen är det fråga om tidningsspråk. Detta termpar, fackspråk och allmänspråk, kan ses ur kommunikationens synvinkel. När man använder allmänspråk förutsätter man inte långt gående specialisering. I ett vardagligt samtal har språkanvändarna i stort sett gemensam erfarenhetsbas om de områden samtalen gäller. I allmänspråket kan även ingå fackspråkliga drag, men i ett förenklat sammanhang så att helheten inte kan kallas fackspråk. (Laurén & Nordman 1987, 31.)

Vissa kontexter föredrar vissa stilar. På så sätt blir kontexterna utmärkande och kännetecknande för stilen i fråga. Faktorer som spelar in är *verksamheten, deltagarna* och *kommunikationssättet* för att nämna några. Stilen i en brukstext påverkar kontakten som skapas mellan skribenten och läsaren, intresset för ämnet och begripligheten. Man kan definiera stilen som de övergripande principerna för hur en text i en viss kontext organiserar sin struktur. Detta betyder att stilen som reglerande kraft berör alla struktureringsnivåer när texten skapas. (Hellspong & Ledin 1997, 197-198.)

Cassirer (1979, 29) beskriver karakteristiska drag hos några stilarter och stiltyper. Han påstår att t.ex. i affärstilen är ordval starkt mönsterbundet och att det finns många främmande ord med respektive ämnesanknytning. Om kanslistilen sägs att den är generell och opersonlig. Huvudsakligen består den av inhemska, lite ålderdomligt ordförråd. Stilnivån och abstraktionsgraden är hög men stilvalören är neutral för att bibetydelser och känslövalörer ska undvikas.

Cassirer (1979, 65) kritiserar något den undersökningsmetod där de olika ordklassernas andel av en ordmassa fastställs för att få ett objektiva korrelat till vissa stilintryck. Han säger att dessa undersökningar inte alltid har lett till ett önskat resultat emedan ordklassen är ett grammatiskt begrepp, inte ett stilistiskt. Ordklasser ordnas i första hand efter ordens formella och innehållsliga kriterier.

En viss stilistisk inverkan får ordklasserna trots allt. Det finns signifikanta skillnader i

frekvenser hos adjektiv, substantiv och verb i olika stilarter. Substantivsjukan är ju typiskt för kanslistilen. Detta betyder att verb- och adjektivkonstruktioner förvandlas ofta till verbalabstrakter. Samtidigt är adjektiv och verb frekventiellt färre. Å andra sidan är verben fler i den s.k. berättande stilen. Ändå tycks det inte föreligga något direkt samband mellan intryck av livlighet eller rörelse och hög verbfrekvens. Hög frekvens av adjektiv är t.ex. inte nödvändigtvis någon följd av en "målerisk" stil. (Cassirer 1979, 65.)

6 LEXIKALISK ANALYS

I detta kapitel presenteras resultaten beträffande den genomsnittliga ordlängden och fördelningen av ordklasskategorier i undersökningsmaterialet. Efter det ska jag koncentrera mig på vissa ordklasser mera djupgående och kommentera resultaten grundligare. Resultaten kommer att jämföras också med andra undersökningar.

6.1 Långa och korta ord

Innan jag går djupare in i ordklassfördelningen vill jag ta upp en annan viktig synpunkt, nämligen ordlängden. Hellspong och Ledins (1997, 71) definition på långa ord är att ord med minst 7 bokstäver anses som långa. Medelvärde för långa ord i bruksprosa i allmänhet har räknats och det är knappt 30 procent. Till överlånga ord hör ord med minst 14 bokstäver. För bruksprosa är deras beräknade andel 4,4 procent.

Ovanliga och avancerade ordbildningar blir lätt långa. När orden är långa tyder det ofta på att texten är specialiserad och tung. De överlånga orden kan bestå t.ex. av sammansättningar som innehåller verbalsubstantiv. (Hellspong & Ledin 1997, 71.) Exempelvis kan man nämna orden *tillväxtförväntning* och *kostnadsutveckling*. Dessa ord är även exempel på fackord eftersom de hör till ett expertområde och skiljer sig från allmänord.

Nordman (1992, 59) förklarar att ordlängd påverkar rytmen i texten. Man kan säga att långa ord ger en långsammare rytmik där fler obetonade stavelser i följd står för flytet. Samtidigt blir texten mera svårtillgänglig och mera abstrakt. Dessutom gör de långa orden det svårare för

läsaren att fixera helheterna och uppfatta texten.

Inom gruppen långa ord ryms konkreta och abstrakta ord. Hårda, svåråtkomliga sammansättningar samt mjuka och behagliga bildningar finns också med. Därför kan långa ord inte ses som någon homogen företeelse. Det föreligger vissa faktorer som påverkar ordlängden nämligen *inhåll, texttyp, skribent, språk, ord* och *tid*. Ordlängden för sig påverkar också språket. Rytm, läsbarhet, abstraktion och textprocess kan förändras på grund av ordlängden. (Nordman 1992, 59.)

Analysdelen börjar här med den kvantitativa undersökningen. Rubrikerna ingår i korpusen i läsbarhetsstudierna medan figurerna och bildtexterna inte gör det. Vid ordräkningen är den grundläggande principen att ord är den enhet som omges av tomrum i texten (Nordman 1992, 16).

Tabell 1 Den genomsnittliga ordlängden i undersökningsmaterialet

Tidning	ord	bokstäver per ord
Forum för ekonomi och teknik	4 230	5,8
Abracadabra	4 294	4,9

Mitt antagande om ordlängden i undersökningsmaterialet stämmer ganska bra med dessa resultat. Facktidskriften har i genomsnitt 5,8 bokstäver per ord. Den andra tidningen *Abracadabra* har däremot endast 4,9 bokstäver per ord. Enligt en undersökning som genomförts av Hultman och Westman (1977) är den genomsnittliga ordlängden i tidningstexterna 5,32 bokstäver. Som förväntat överstiger medeltalet *Forum för ekonomi och teknik* litet deras resultat.

6.2 Ordklassfördelningen i undersökningsmaterialet

Olika typer av texter favoriserar vissa ordklasser och ordbildningar eftersom orden väljs på

speciella sätt beroende på texttypen. Med ordklasser avses den traditionella indelningen i verb, substantiv, adjektiv etc. Ordbildning syftar till olika slags sammansättningar, avledningar och böjningar av orden. (Hellspong & Ledin 1997, 67.)

Westman (1974) har genomfört en grundläggande undersökning om bruksprosa. Hennes undersökning hade som uppgift att kartlägga bruksprosaspråket. Materialet bestod av texter i brochyror, tidningar, läroböcker och debatttexter. Jag kommer att jämföra mina resultat med Westmans resultat beträffande tidningstexter.

Tabell 2 Antal och andel olika ordklass i *Forum för ekonomi och teknik* och i *Abracadabra*. Värdena ges i procent av alla ord i respektive textmassa. f = absolut frekvens, % = relativ frekvens

	Forum för ekonomi och teknik		Abracadabra	
	f	%	f	%
substantiv	1059	25.7	1105	27.1
verb	653	15.8	687	16.9
preposition	486	11.8	500	12.3
adverb	484	11.7	325	8.0
adjektiv	417	10.1	304	7.5
pronomen	344	8.3	534	13.1
artikel	224	5.4	171	4.2
konjunktion	145	3.5	181	4.4
subjunktion	102	2.5	97	2.4
annat	97	2.4	72	1.8
räkneord	62	1.5	33	0.8
infinitivmärke	33	0.8	27	0.7
verbpartikel	15	0.4	39	1.0
interjektion	1	0.02	2	0.05

I Westmans material förekommer det olika slag av substantiv 27,3 %. Andelen är nästan densamma som i *Abracadabras* material (27,1 %) men något högre. Andelen substantiv är oförväntat låg i *Forum för ekonomi och tekniks* material (25,7). Däremot är användningen av adjektiv, inklusive presensparticip, avsevärt högre i *Forum för ekonomi och teknik* (10,1) än i Westmans material (7,87). I Westmans material har till klassen adjektiv förts även t-former av adjektiv i adverbial användning. I mitt material har dessa t-former av adjektiv förts till adverbena enligt Jörgensen och Svenssons (1987, 17) indelningsmodell.

Av undersökningen *Projektet svenskt fackspråk* (se kapitel 3.2) framgår att presensparticipen är speciellt många i ekonomiskt fackspråk. Dessutom har de ofta en begreppsligt *nominal* funktion. För det andra innehåller ekonomiska facktexter rikligt med osäkerhetsmarkörer. Detta gör att intrycket av osäkerhet blir rätt stort. Vad adverb och det ovannämnda fenomenet beträffar ser man att andelen adverb i *Forum för ekonomi och teknik* (11,7 %) är betydligt större än i *Abracadabra* (8,0 %).

Om man granskar innehållet i materialet som representerar ekonomiskt fackspråk i undersökningen inser man att temana behandlar framtidsförväntningar, prognoser, förbättringsförslag eller olika hypoteser. Man kan förvänta sig då att osäkerhetsmarkörerna är många. Titlarna belyser detta lite närmare: *Regionala ekonomiska prognoser är problematiska; Fortsatt tillväxt att vänta, något avmattad nästa år; Hur stram borde finanspolitiken vara? och Om börserna i USA kraschar så vad betyder det för resten av världens ekonomier?*

Med en viss varsamhet kan man använda lexikogrammatiska dimensioner för att sammanfatta lexikogrammatiska drag. En dimension som tar sikte på informationstätheten är *nominal-verbal*. En verbal framställning är närmast resonerande och informationsgles medan en nominal informationstät och konstaterande. Den sist nämnda kräver mera planering av sändaren och mycket eftertanke av mottagaren. (Hellspong & Ledin 1997, 78.)

Enligt verb och substantivförekomster i tabell 2 kan man konstatera att de båda materialen är närmast verbala. Ändå måste man komma ihåg att detta är endast en faktor. Jag anser att även om det är fråga om en facktidsskrift påverkar genren och mottagargruppen. Fackspråket är något populariserat vilket gör formen mindre nominal.

6.3 Ordklasserna i fokus

6.3.1 Substantiv

I denna undersökning följer man den traditionella grammatiken vad definitionen av substantiv beträffar. Den största ordklassen i skriftspråket är substantiv men i talspråket kommer de däremot först på fjärde plats. De egentliga substantiven ska delas upp i fyra olika grupper i denna undersökning. Dessa grupper är *verbalsubstantiv*, *adjektivsubstantiv*, *egennamn* och *övriga substantiv*. (Hultman & Westman 1977, 106.)

Substantiv med lätt identifierad verbstam plus suffixen *-an*, *-ande/-ende*, *-ing/-ning*, *-else* eller *-tion* är verbalsubstantiv. Adjektivsubstantiv är substantiv med lätt identifierad adjektivstam med suffixen *-het* eller *-itet*. Med hjälp av dessa kategorier kan man få ett approximativt mått på nominaliseringar av verb och adjektiv. De är bara approximeringar på grund av att t.ex. adjektivnominaliseringar sker även med hjälp av andra suffix. Vissa *-het-* eller *itet-*ord är tydligt lexikaliserade t.ex. *nyhet* och *modernitet*. (Teleman 1974, 222-223.)

Både personnamn och andra egennamn hör till kategorin egennamn. Substantiv som inte faller under någon av dessa tre rubriker hör till övriga substantiv. Som en kuriositet kan nämnas att det därutöver finns en kategori som heter metasubstantiv och olika språkliga uttryck som används som substantiv hör till den. (Hultman & Westman 1977, 107.) Exempel på detta är: *Växa är ett ord som ekonomisterna ofta använder*.

Ordbildningsmässigt tycks verbalsubstantiven vara likadana med adjektivsubstantiven. Man konstruerar nämligen substantiv av ord som inte är substantiv genom nominalisering. Den fyller dels ett grammatiskt dels ett tankemässigt behov i språket. En fras med flera olika delar blir ett sammanhållet begrepp när man nominaliserar den. Den grammatiska vinsten är dock viktigast med denna företeelse eftersom ett verb eller ett adjektiv har ganska begränsade syntaktiska användningsmöjligheter jämfört med ett substantiv. (Hultman & Westman 1977, 110.)

Nominaliseringen är typisk för en komplex stil. Men ibland tycks den användas för mycket och då talar man om substantivsjukan. Fördelen är dock att man kan skriva koncentrerat och inkludera mera tankeinhåll inom samma sats. (Hultman & Westman 1977, 110.) Tabell 3

visar de tio mest frekventa substantiven i materialet.

Tabell 3 De 10 frekventaste substantiven i materialet. f = absolut frekvens, % = relativ frekvens

Forum för ekonomi och teknik	f	%	Abracadabra	f	%
Finland	28	2,6	barn	43	3,9
år	25	2,4	bok	30	2,7
USA	18	1,7	pappa	16	1,4
procent	12	1,1	flicka	14	1,3
tillväxt	12	1,1	clown	12	1,1
nivå	11	1,0	dag	11	1,0
sysselsättning	11	1,0	hem	11	1,0
utveckling	11	1,0	familjehem	9	0,8
land	10	0,9	hand	9	0,8
region	10	0,9	läsning	9	0,8

Om man ser på de tio frekventaste substantiven och hur de fördelas sinsemellan kan man notera att i *Forum för ekonomi och teknik* finns det två verbalsubstantiv (*sysselsättning*, *utveckling*), två egennamn (*Finland*, *USA*) och resten hör till gruppen övriga substantiv. För att gå djupare in i analysen bör man ta hänsyn till semantiken. Fyra av de tio frekventaste substantiven beskriver ett begränsat område: *Finland*, *USA*, *land* och *region*. I nationalekonomi är man intresserad av ekonomin och vidare dess tillstånd. Det är typiskt att man jämför ländernas samt regionernas tillstånd med varandra och därför är frekvensen i materialet så stor.

För det andra finns det tre "kvantiteter" i listan. Med hjälp av dessa milstolpar mäter man även tillstånd: *år*, *procent* och *nivå*. Centralt motiv i nationalekonomi är ju att förbättra tillståndet och därför är orden *tillväxt* och *utveckling* också fått plats bland de frekventaste substantiven i denna facktidskrift.

Vad beträffar *Abracadabra* hör nio av orden till gruppen övriga substantiv och ett till verbalsubstantiv (*läsning*). Semantiskt kan man kategorisera dem till ett vardagligt språkbruk. Dessutom kan man konstatera att dessa ord används mest inom familjelivet så som *barn*, *pappa*, *flicka*, *hem*. Enligt den kognitiva textanalysen är det fråga om *privatvärlden*.

Bland de tio frekventaste substantiven kan man notera referenser från "litteraturen". De rör oss alla åtminstone på ett generellt plan och därför kan de räknas till de drag som representerar allmänspråket. Dessa ord är *bok* och *läsning*. När man ser på den kontext där orden förekommer kan man säga att de även hör till skolvärlden.

I mitt tycke är det nödvändigt att ta med i analysen även ovanligare substantiv i materialet. De kan nämligen ge den viktigaste informationen om textens karaktär. Jag antar att skillnaden mellan substantiven i de två olika materialen är betydlig i fråga om semantiska aspekter. Min hypotes är att andelen verbalsubstantiv och adjektivsubstantiv är större i facktidskriften. Delvis på grund av detta antar jag att abstrakta ord t.o.m dominerar.

Hypotesen grundar sig på Hellspong och Ledins (1997, 78-79) teorier om lexikogrammatiska dimensioner. Enligt dimensionen *abstrakt-konkret* hör till den sist nämnda typen däremot många konkreta substantiv så som egennamn och tingbeteckningar. Låt oss närmare se på tabellen i vilken de substantiv presenteras som förekommer från två till nio gånger i det primära undersökningsmaterialet.

Tabell 4 Substantiv som förekommer från två till nio gånger i *Forum för ekonomi och teknik*.

f = absolut frekvens

ord	f	ord	f	ord	f	ord	f
aktier	4	export	2	lista	2	skuldsättning	2
aktivitet	2	faktor	2	ljus	2	skäl	4
andel	4	fall	4	lönelösning	2	slut	3
ansvar	2	figur	3	löneökning	3	slutsats	3
arbete	3	flyttningsrörelse	3	mark	2	Sonera	2
arbetskraft	6	folk	2	marknad	2	spalt	2
arbetskraftsreserv	3	form	3	medellivslängd	2	sparkvot	2
arbetskraftsdeltagande	2	forskningsinstitut	3	medlemskap	2	spridning	2
arbetskraftskostnad	5	framtid	5	metallbranch	3	stat	6
arbetslös	2	fråga	9	miljard	2	statsekonomi	2
arbetslöshet	3	följd	2	mål	4	stramhet	2
arbetsmarknad	4	förbättring	3	möjlighet	2	synvinkel	2
aspekt	2	företag	3	nationalekonomi	4	sysselsättningskvot	7
avtal	4	förhållande	4	nettoexport	3	sätt	2
befolkning	4	försiktighet	3	Nokia	3	tal	4
behov	4	försök	2	näringsliv	3	tid	5
beroende	2	förutsättning	4	områd	3	tidsperiod	2
beräkning	4	förväntning	2	oro	4	tillgång	7
beskattning	2	globalisering	5	penningspolitik	2	tillväxtperiod	2
beslutsfattare	2	granskning	2	period	2	totalefterfråga	2
betydelse	9	gång	3	placerare	3	totalproduktion	2
BNP	6	helhet	3	priskonkurrenskraft	4	totaltillväxt	3
BNP-tillväxt	3	hot	2	procentenhet	3	trend	2
bolag	3	hushåll	9	produktion	8	uppfattning	2
branch	5	håll	6	produktionsprognos	2	uppföljning	2
budgetram	7	händelse	4	produktionsstruktur	2	utförsäljning	3
byggnadsbranch	2	industri	3	prognos	9	utgift	7
början	2	information	4	projekt	2	utrymme	2
börs	5	inkomst	4	PT	2	utsikt	3
börsfall	3	inkomstbildning	3	PTT	5	valutakurs	5
börskurs	3	integration	2	regering	5	värde	3
börsnedgång	2	intäkt	2	resurs	2	värld	5
del	9	inverkan	3	risk	6	världsekonomi	2
detalj	2	konjunkturläge	2	ränta	2	yngre	2
efterfrågan	2	konjunkturpuls	2	sak	3	ålder	2
egendom	2	konjunkturrapport	2	sektor	3	åldersgrupp	5
ekonomi	8	konkurrent	2	september	2	årtusende	7
EMU	2	konkurrentland	2	sida	2	återhållsamhet	2
enhetspriskostnad	2	konkurrenskraft	5	siffra	5	ökning	9
euro	2	kostnad	2	sikt	2	överskott	3
euroområde	2	kris	5	situation	4		
Europa	7	kunskap	3	skillnad	3		
ETLA	4	kurs	2				

Man ser att en hög andel substantiv hör till sociala och samhällsliga sammanhang, enligt den kognitiva textanalysen är det fråga om *externvärld*. Exempel på sådana ord är *hushåll*, *befolkning*, *folk*, *stat* och *regering*. På listan förekommer även många substantiv som väl kan karakteriseras som nationalekonomiska termer: *inkomstbildning*, *totalefterfråga*, *produktionsprognos*, *BNP-tillväxt* osv.

När man ser på tabellen ur den semantiska synvinkeln kan man notera att andelen abstrakta ord är stor. Man behandlar saker som inte har någon konkret referent i realvärlden utan det är ofta fråga om ett abstrakt begrepp. Exempelvis kan man nämna ord som *framtid*, *hot*, *ansvar* och *integration*. I jämförelsematerialet (se bilaga 1) förekommer oftare konkreta ord så som *doktor*, *kropp*, *pengar* och *slott*. Ännu klarare syns fenomenet kanske i tabell 5 och respektive bilaga 2.

Som det redan har framgått förekommer det 1059 substantiv i facktidskriftens material. 30 procent av dem har frekvensen ett. I det följande presenteras dessa ovanligaste substantiv. Meningen är att textens karaktär av facktext ska framgå ännu klarare när man granskar de minst frekventa substantiven.

Tabell 5 De ovanligaste substantiven i tidningen *Forum för ekonomi och teknik*

aktiemarknad	beteendeförändring	dividendinkomst	fyraårsperiod	ibruktagande
ambition	betraktande	dollar	föreslagen	import
Amerika	bild	drag	förmögenhet	index
analys	bildning	draghjälp	förstärkning	Indien
april	Birkaland	dödlighet	försäljningsförhållande	indikator
arbetskraftsbrist	bit	effektivisering	försäljningsinkomst	inflöde
arbetskraftsflaskhals	BNP-kontribution	efterfrågekomponent	försvagning	informationsförmedling
arbetsliv	boktryckarkonst	efterklokhet	förtroende	informationsteknologi
arbetslöshetsgrad	bostad	engångsintäkt	förväntningsförändring	inkomstavtal
arbetsmarknadspolitik	breddande	enlighet	förändring	innehav
arbetsplats	brist	erfarenhet	globaliseringsprocess	intresse
arbetstagare	bubbla	EU	grad	januari
automatisering	budgetutgift	eurozon	hand	jobb
avigsida	börskrasch	exporttillväxt	handel	jord
avtalslön	börsvärde	extremexempel	handelspartner	jodbruk
bakgrund	dag	fackförbund	hélhetsuppögelse	kalkyl
band	dagkurs	faktum	HEX-index	kapacitetsökning
basis	datapöblem	fastighet	historia	kassa
befolkningsexplosion	dator	finanspolitik	horisont	kast
befolkningscifra	datum	finländare	hushållssektor	Kina
befolkningsutveckling	decennium	folkager	hållbarförbättring	kollega
begåvningsreserv	delkomponent	fondandel	hälsotillstånd	kolonialism
besked	demokratisering	fortsättning	händelseskedja	kommentar
beslut	deposition	Fortum	högskoleundervisning	kompensationskrav
beteende	diskussion	frukt	höst	konjunktur

(fortsätter)

Tabell 5 (fortsätter)

konjunkturhimmel	lönomoderation	problem	sida	uppgång
konjunkturutsikter	lönepåslag	process	simulering	uppgörande
konkurrenskraftseffekt	löneskötsel	processindustri	skattejustering	upplysning
konkurrenskraftsindex	löntagare	produktion	skeptiker	uppmärksamhet
konsekvens	marknadstillväxt	produktionsflaskhals	skicklighet	uppnående
konsument	maskin	produktionskast	skugga	upprätthållande
konsumtion	meddelande	produktionsteknik	skuldsättningsgrad	upptäckt
konsumtionsefterfråga	medelkurs	produktionstillväxt	Sköldvik	upptäcktsfärd
konsumtionsfall	mening	produktionsökning	slutresultat	utflyttningsområde
kontakt	merpart	prognosram	sommar	utgiftspolitik
kontribution	mervärde	pund	Sonera-miljard	utgiftsutveckling
korrigering	metall	påsk	statistikcentral	utmaning
korrigeringsmekanism	metallarbetsgivare	påslag	statistikförening	utrikeshandel
kostnadstryck	milstolpe	påstående	statsråd	utsaga
kostnadsutveckling	minus	raffinaderi	steg	val
kritik	monopol	ram	Storbritannien	valuta
kunskapsförmedling	motiv	realekonomi	struktur	valutakurseffekt
kursfall	mått	realökning	studietid	valutakurspolitik
kursuppgång	människa	regel	stund	vana
kvinna	nedgång	regeringsprogman	styrka	vara
kyrka	Nokia-aktie	reserv	Sverige	variation
köpkraft	Nokia-miljonär	reservation	särklass	vattenväg
lag	Nyland	revolution	tak	vilja
lager	näringsförsörjning	riktlinje	tal	våg
landning	näringsstruktur	riksdag	tecken	välfärd
landskap	offentlighet	riktgivare	tilltro	välstånd
levnadsförhållande	omgång	riktning	tillväxtförväntning	värdeökning
linje	omständighet	Romarrrike	tillväxtnöjlighet	världsdel
Lipponen	orosmoln	rond	tillväxtskede	världshandel
livskraft	ovanstående	råga	tillväxtutsikt	världsmarknad
livsmedelsproduktion	papperstrejk	ränteutgift	toppnotering	växel
ljusning	pension	röstande	tryck	åldersfördelning
logistik	pensionsparande	sabelskramlande	tur	åldersstruktur
lott	placering	samband	turbulens	ångmaskin
lågkonjunktur	placeringsfond	samhälle	tvekan	återhämtning
långtidsarbetslös	politik	sammanställning	typ	öppenhet
lön	politikreaktion	samordning	Uleåborg	Österbotten
löneglidning	praxis	sanning	underskott	
löneledare	presidentval	servicestopp	uppgift	

Man märker att en stor del av substantiven är sammansatta. Innehållsmässigt har dessa ofta att göra med pengar: *BNP-kontribution*, *försäljningsinkomst*, *lönomoderation* och *Sonera-miljard*. Vissa ord hör inte direkt till teknolekten nationalekonomi utan till teknolekten finansiering. Exempel på sådana ord är *börsvärde*, *aktiemarknad* och *HEX-index*.

Det framgick redan tidigare att verbalsubstantiven är ett specifikt fenomen i ekonomiskt fackspråk. Jag har räknat deras totala andel i detta material. Det visade sig att 18 procent av substantiven hör till verbalsubstantiv. Andelen är väldigt stor eftersom den motsvarande siffran i den andra delen av materialet som representerar allmänspråket är 4,3 procent.

Detta belyser fackspråkets tillgivenhet att gynna ett mera resultativt, konkret och gränsat perspektiv (se kapitel 3.2). Verbalsubstantiv och adjektivsubstantiv gör texten abstrakt och

samtidigt kan de tita om tiden för det som sker och om de medverkande parterna. Eftersom verbalsubstantiven dras till det opersonliga är de typiska även för den byråkratiska koden. (Hellspång & Ledin 1997, 68).

I Westmans material som representerar tidningstexter i allmänhet är andelen 10,74 procent. Enligt Nordmans resultat är medeltalet för verbalsubstantiv i ekonomiska facktexter 19,1 procent. Resultatet är således jämförbart med Nordmans.

Adjektivsubstantiv är inte alls lika frekventa. I *Abracadabra* är andelen ett procent och i *Forum för ekonomi och teknik* är den två procent. I Westmans tidningstexter är andelen adjektivsubstantiv 1,62 procent vilket kommer ganska nära mina resultat.

Egennamn som förekommer i tidningen *Abracadabra* är närmast namn på personer och städer. Frekvensen (11,6 %) är lite större jämfört med Westmans (10,67 %) resultat. I *Forum för ekonomi och teknik* är egennamn för det mesta namn på länder eftersom i nationalekonomi gör man ganska mycket jämförelser av olika slag mellan andra länder och ekonomier (t.ex. *Sverige, Romarrike, Amerika, Storbritannien*). Resten består av namn på institutioner och företag (t.ex. *ETLA, PT, Sonera, Nokia*). Andelen egennamn av alla substantiv förblir här bara i 7,3 procentenheter.

6.3.2 Verb

I tidningstexter är förhållandet mellan huvudverb och hjälpverb olika. Huvudverb dominerar klart hjälpverb. Båda är ju nödvändiga men om det blir för många av hjälpverb medverkar de till att göra texten utspädd. Hjälpverben kan sägas vara formord och de "säger vad någon gör" eller "vad som händer" normalt inte. Huvudverben har sålunda mera semantiskt innehåll. Till hjälpverb klassificeras här följande verb: *bli, få, göra, ha, komma (att), måste, kunna, skola, vara, böra* och *vilja*. (Hultman & Westman 1977, 145-146.) Ibland kan också fler verb klassificeras som hjälpverb men jag kommer att följa den här klassificeringen.

Vid verb vill jag dessutom göra skillnad mellan finita och infinita verb. Det finita predikats verbet klassificeras som primär satsdel vid sidan av subjekt och objekt. Den här

satsdelen utgörs av ett verb i presens, preteritum eller imperativ och vanligtvis består den av bara ett ord. Till de infinita verben räknas å andra sidan infinitiv och supinum. (Teleman 1974, 47-48.)

Primärt är jag intresserad av indelningen mellan huvudverb och hjälpverb men den här andra synpunkten kommer också att observeras. För det första bör de olika tempusformerna säga någonting om mediernas förhållningssätt till verkligheten. För det andra bör användningen av finita respektive infinita former spegla den språkliga komplexiteten. (Strand 1984, 78)

Utgående från datorlistorna över alla ord i artiklarna granskade jag vilka de vanligaste verben är. I det följande presenteras de 11 frekventaste verben. Procenttalet har räknats av alla verbeförekomster.

Tabell 6 De 11 frekventaste verben i materialet. f = absolut frekvens, % = relativ frekvens

Forum för ekonomi och teknik	f	%	Abracadabra	f	%
vara	111	17,0	vara	110	16,0
ha	55	8,4	bli	35	5,1
skola	30	3,9	ha	33	4,8
kunna	26	3,8	få	22	3,2
finnas	17	2,6	skola	22	3,1
bli	11	1,7	kunna	21	2,0
gå	10	1,5	vilja	14	1,9
göra	10	1,5	finnas	13	1,7
påverka	10	1,5	säga	12	1,7
se	10	1,5	ta	11	1,6
öka	10	1,5	tycka	9	1,3

Det vanligaste verbet i de båda materialen är *vara*. Skillnaden mellan värdena är inte stor. Enligt Viberg har verbet *vara* som huvudfunktion identitet och beskrivning, ibland också befintlighet (Viberg 1990, refererad i Nordman 1992, 64). I samband med particip brukar man uttrycka med verbet *vara* resultat (Nordman 1992, 64).

Verben i tabell 6 täcker 45 procent av verbförrådet i denna facktidskrift. I Nordmans material är verben *kunna*, *ha* och *vara* de mest frekventa medan verben *vara*, *ha* och *skola* i denna facktidskrift är de mest frekventa. Verbet *skola* är således en av de frekventaste verben i facktidskriften. Andelen *skulle* är avsevärt större med 25 förekomster och därför är själva futurumformen *ska* inte så frekvent. Resultatet kan tydas så att olika hypoteser och antaganden förekommer ofta i undersökningsmaterialet.

Verben kan vara antingen *statiska* och uttrycka tillstånd eller *dynamiska* och ange förändring. Om nästan hälften av verben är statiska känns texten inte levande eller fartfylld. (Hellspong & Ledin 1997, 69-70.) En approximativ uppskattning av verben visar att båda materialen kan räknas hellre till statiska än dynamiska. Tabell 6 visar redan att särskilt i facktidskriften statiska verb dominerar.

Andelen verb i Nordmans undersökning i fråga om ekonomiska artiklar är 16,3 % medan den i min undersökning är 15,8 %. Vad som beträffar det fackspråkliga i kontrast till det allmänspråkliga kan man konstatera att verben är något fler i det sist nämnda. Andelen är nästan 17 %. Andelen verb i Westmans material är 16,74 % och man kan dra slutsatsen att variationen mellan resultaten av alla dessa undersökningar inte är stor. I det följande presenteras de verb som förekommer från två till nio gånger i facktidskriftens material.

Tabell 7 Verb som förekommer från två till nio gånger i *Forum för ekonomi och teknik*. f = absolut frekvens

ord	f	ord	f	ord	f
analysera	3	försöka	3	ske	2
anta	3	förutspå	2	skapa	2
antyda	2	förvänta	2	slå	2
avmattas	2	gälla	5	sprida	2
bedöma	2	granska	5	stå	5
behöva	2	halvera	2	synas	3
bestå	2	hålla	2	stärka	3
besvara	2	hävda	4	säga	5
betyda	9	höja	3	sänka	2
bör	9	höra	2	ta	2
börja	4	inleda	2	tala	4
dela	3	innebära	6	tolkas	2
dra	5	komma	6	tro	4
falla	4	låta	3	tyda	2
fortsätta	3	minska	6	utgöra	5
fråga	4	motivera	2	utveckla	4
få	5	måste	6	utvärdera	2
förefalla	2	möjliggöra	5	verka	3
förbättra	4	oroa	2	vilja	2
förklara	2	publicera	2	visa	3
försvaga	2	räkna	2	vänta	2
försämra	3	sjunka	6		

Utgående från frekvenslistor över verben i de vetenskapliga artiklarna har Nordman plockat fram de verb som är gemensamma för varje fackområde i undersökningen. Följande 16 verb förekommer i samtliga fackområden: *finna(s)*, *få*, *ge*, *gälla*, *göra*, *ha*, *kunna*, *påverka*, *se*, *skola*, *ta*, *utgöra*, *vara*, *vilja* och *visa*. Man märker att dessa verb förekommer även i tabellerna 6 och 7. I allmänhet är dessa verb betydelsvaga och ofta använder man dem som funktionsverb. Nästan hälften av dem är dessutom hjälpverb. (Nordman 1992, 64.)

I jämförelse med Alléns *Tiotusen i topp* kan man notera att en del av dessa verb har frekvenser över 1000. T.ex har verbet *ha* frekvensen 12 924, verbet *vara* frekvensen 7110 och verbet *kunna* frekvensen 6468. Verbet *påverka* som hör till de frekventaste verben i min undersökning har å andra sidan relativt låg frekvens i Alléns lista, endast frekvensen 100. (Allén 1972, 149-155.)

Tabell 8 De ovanligaste verben i tidningen *Forum för ekonomi och teknik*

akta	hoppas	notera	tillgodogöra
anse	hända	närma	tillskriva
använda	införa	omvälva	tillåta
avspegla	inse	omvärdera	tjana
avstanna	jämföra	peka	tona ner
basera	karaktärisera	pendla	torde
behandla	klara sig	prägl	tycka
bekräfta	kollapsa	pågå	täcka
bereda	komma	påpeka	tänka sig
bero	kommentera	påstå	uppdatera
bestämma	koncentrera	rapportera	uppgå
bidra	korrigera	rasa	uppgöra
bredda	kracha	rasera	uppleva
brisera	kräva	realisera	upprätthålla
dimpa	känneteckna	redogöra	uppvisa
dämpa	leda	reflektera	utnyttja
eftersträva	leva	räcka	väcka
erhålla	ligga	röra	välja
ersätta	ljusna	simulera	våga
fatta	locka	skära	värdera
framhålla	luta	släpa	växa
framkalla	lyckas	sporra	åskadliggöra
följa	lyfta	stiga	återge
föra	lämna	studera	återkomma
förbli	materialisera	ställa	återspegla
förivra	medge	svara	äga
förstarka	medföra	svikta	ändra
förverkliga	minnas	svänga	överhettas
förändra	må	sälja	överraska
gissa	mäta	sälla	
hantera	neutralisera	sätta	

Vid undersökningen av hjälpverb och huvudverb har jag för facktidskriftens del räknat andelarna. I detta artikelmaterial är andelen hjälpverb 41 % och andelen huvudverb 59 %. Motsvarande andelarna i Nordmans undersökning är 32,9 % och 67,1 %. I Nordmans hela artikelmaterial vilket omfattar juridik, ekonomi, datateknik, elteknik, kommunikationslära och lingvistik, är variationen mellan 32,9 % - 41,0 % i hjälpverb och 58,9 % - 67,1 % i huvudverb. (Nordman 1992, 66-67.)

Detta överskott av hjälpverb i ekonomiska facktexter kan ha med tempusanvändningen att göra eftersom andelen dåtidstempus i min undersökning är även större än i Nordmans. Ändå kan man konstatera att mina resultat ligger inom variationen av Nordmans resultat.

Texter med många finita verbformer kan vara mera lättillgängliga än texter med många infinita former. Som en regel kan detta inte betraktas utan snarare som ett rättesnöre. Men därför granskade jag närmare hur många finita och infinita former finns i materialet. Resultatet visar att andelen finita verbformer är 70,6 % (461 st.) och andelen infinita verbformer 29,4 % (192 st.). I Nordmans fackspråksundersökning utgör finita former 60,6 % – 75,9 % av alla verbformer med det lägsta värdet för juridiken och det högsta för lingvistik. (Nordman 1992, 73-74.)

Vid verb är tempus en väsentlig synpunkt. Gerbert anser att tidsformerna kan avslöja något om karaktären hos en fackspråklig text. Tempusformer kan sägas vara beroende på ett speciellt innehåll i texterna. T.ex. förekommer futurum speciellt i texter om prognoser, framtida utveckling och perspektiv. I många fackspråkliga texter är å andra sidan enkelt presens av alla finita verbformer dominerande. (Gerbert 1970, refererad i Nordman 1992, 70.) Med presensformen kan sändaren ge en hög relevans åt det han säger medan preteritum ger en lägre relevans (Hellspång & Ledin 1997, 70). I det följande presenteras resultaten av tempusanvändningen. Värdena har räknats i procent av alla finita verbformer.

Tabell 9 Nutid, dåtid och framtid i *Forum för ekonomi och teknik*. Värdena ges i procent av alla finita verbformer.

tidssyftning	andel i procent
nutid	83,9
dåtid	11,8
framtid	4,3

Som förväntat utgör nutidssyftningen den största andelen 83,9 % i materialet. Jämfört med Nordmans resultat kommer den här siffran ganska nära. I ekonomi är nutidsandelen nämligen 88,3 %. Variationen mellan alla fackområden i undersökningen är t.o.m 68,0 %- 95,1 %. Dåtidssyftningen i mitt material har ett signifikant överskott i jämförelse med Nordmans material (4,7 %). Innehållet och timing av undersökningsmaterialet påverkar här eftersom

artiklarna behandlar sekelskiftet och man i vissa sammanhang gärna vill ge bakgrundsupplysningar. Dessutom är det typiskt att nationalekonomi avspeglar förhållandena med den stora depressionen i början av 1990-talet och andra historiska händelser som har varit betydande för ekonomin.

Att använda många passivformer tenderar att göra en text opersonlig. Intrycket blir som om saker skulle ske utan inverkan av människorna. Samtidigt slipper man ange vem som agerar. (Hellspong & Ledin 1997, 70.)

Jag har räknat alla förekomster av verbens passivformer i materialet. Resultatet visar att den relativa frekvensen i facktidskriften är 14,7 procent av alla verbeförekomster. Den motsvarande frekvensen i *Abracadabra* är endast 5,7 procent. Enligt Hellspong och Ledins (1997, 79) lexikogrammatiska dimensioner är en text med många passiva verb abstrakt medan en text med få passiva verbformer är konkret. Enligt mina verbstudier kan man konstatera att materialet i *Forum för ekonomi och teknik* representerar dimensionen abstrakt hellre än dimensionen konkret.

6.3.3 Adjektiv

Adjektiven har delats upp i komparationsformer. Motiveringen är att den här indelningen innehåller kategorier som även återfinns inom andra ordklasser (pronomen och adverb). För det andra kan bruket av komparativ- och superlativformer ses som ett uttryck vilket skapar dramatik i medierna. (Strand 1984, 95-96.)

De allra flesta adjektiven i det primära undersökningsmaterialet står i positiv form. 10 % av dessa adjektiv består av komparationsformer. Andelen komparationsformer är ett drag som avviker från Westmans medelvärde 8,73 %. Superlativformerna visar däremot underskott med 1,4 % i jämförelse med Westmans resultat (2,86 %). I det följande presenteras de frekventaste adjektiven i de två undersökta tidningarna.

Tabell 10 De 14 frekventaste adjektiven i materialet. f = absolut frekvens

Forum för ekonomi och teknik	f	Abracadabra	f
stor	20	arg	8
ekonomisk	19	stor	8
olik	13	ledsen	4
mindre	9	liten	4
god	9	lång	4
viss	7	ny	4
hög	7	olik	4
finländsk	7	svår	4
allmän	7	tyst	4
regional	7	böjd	3
högre	6	god	3
klar	6	kort	3
amerikansk	5	mörk	3
äldre	5	mobbad	3

Nordman (1992, 120) hävdar att den mänskliga sinnesförmågan i många avseenden fungerar lika oberoende av språk. Därför är det lockande att se likheten mellan olika språk vad som beträffar de mest frekventa adjektiven t.o.m som ett universiellt drag. Vi är vana att precisera våra iakttagelser med adjektiven som *stor*, *liten*, *hög*, *låg*, *lång*, *gammal*, *ny* och *god*. Nästan hälften av adjektiven i tabellen ovan hör till de adjektiviska "primitiver" och är på grund av detta tämligen neutrala.

De tre frekventaste adjektiven i *Forum för ekonomi och teknik* hör till de frekventaste också i Nordmans undersökning: *olik* är den frekventaste, *stor* ligger på andra plats och *ekonomisk* på femte plats. Varje adjektiv i listan utom *regional* förekommer även i Alléns *Tiotusen i topp* (1972, 99-106).

Det frekventaste adjektivet *stor* fungerar som ett semantiskt okomplicerat begrepp för att uttrycka något omfattande eller vidsträckt. Den förekommer t.ex. i följande sammanhang: *stora dataproblem*, *stor kapacitetsökning*, *stor försiktighet*, *stor andel*, *stora statliga försäljningsinkomster* och *stort kursfall*. I fråga om de frekventaste adjektiven märker man att antalen förekomster i de två tidningarna är ganska olika. De tre frekventaste adjektiven i *Forum*

för ekonomi och teknik förekommer från 13 till 20 gånger. I den andra tidningen förekommer de endast från fyra till åtta gånger.

Ett intressant område i det ekonomiska fackspråket är ovanliga adjektivförekomster (se bilagorna 5 och 6). Till den här gruppen hör adjektiv som kan stämplas som fackområdesspecifika. Exempel på sådana är *aktierelaterad*, *finanspolitisk*, *inkomstpolitisk*, *konjunkturbetonad*, *regionalekonomisk* och *statsekonomisk*. Det förekommer så kallade allmänvetenskapliga adjektiv i många andra fackspråk. I mitt material kan adjektiven *strukturell* och *relativ* klassas till den här gruppen.

6.3.4 Konjunktioner

Konjunktionerna kan delas upp i sam- och underordnande konjunktioner. Inom den kvantitativa undersökningen som Strand (1984, 94) har genomfört om reportage i morgon-, kvälls- och veckopress framgår att de samordnade konjunktionerna är mera frekventa. De samordnade konjunktionerna kan vidare delas in i fem grupper nämligen kopulativa (*och*, *samt*), adversativa (*men*, *fast*, *utan*), disjunktiva (*eller*), explanativa (*för*, *ty*) och konsekutiva (*så*). Det är väl inte så överraskande att den vanligaste samordnande konjunktionen är *och*. (Westman 1974, 106.)

Tabell 11 De frekventaste samordnande konjunktionerna. f = absolut frekvens, % = relativ frekvens

Forum för ekonomi och teknik	f	%	Abracadabra	f	%
och	96	66,2	och	141	77,9
men	35	24,1	men	24	13,3
eller	9	6,2	eller	13	7,2
samt	2	1,4	utan	2	1,1
respektive	1	0,7	så	1	0,6
så	1	0,7			
utan	1	0,7			
totalt:	145		totalt:	181	

Man märker att de frekventaste konjunktionerna i båda tidningarna är *och*, *men*, *eller*. Totalt är antalet samordnande konjunktioner högre i *Abracadabra*. Den frekventaste konjunktionen *och* förekommer oftare i *Abracadabra* (77,9 %) än i *Forum för ekonomi och teknik* (66,2 %). Andelen *men* är däremot avsevärt större i *Forum för ekonomi och teknik* med 24,1 % medan den i *Abracadabra* är endast 13,3 %.

I tidningstexterna är framställningen av mera resonerande typ. Den adversativa konjunktionen *men* kan bedömas som ett av de minst komplicerade medlen att föra resonemang vidare och därför är den frekvent i tidningstexterna i allmänhet. Ett krav på tidningstexter är ju att väcka intresse hos läsarna. Vad man läser beror ofta på vad man har lust att läsa. Då är det viktigt att fort komma till saken men ändå presentera vissa förhållanden som har med saken att göra. Skribenten kan i så fall föra resonemang smidigt vidare genom att markera motsatser och motsättningar med *men* utan att behöva redogöra för närmare detaljer. (Westman 1974, 107.)

I Nordmans undersökning är andelen kopulativa samordnande konjunktioner 92,4 % vilket är betydligt mera än i mitt undersökningsmaterial. Andelen disjunktiva konjunktioner i hennes undersökning är däremot mindre, endast 2,2 %. Även adversativa konjunktioner är färre i Nordmans material (1,1 %). De underordnande konjunktionerna kommer att behandlas i kapitel 7 i samband med meningsstrukturen.

7 SYNTAKTISK ANALYS

7.1 Allmänt om syntaktisk analys

Ordens kombinationer till större enheter kallas syntax. Den syntaktiska meningen, dvs. makrosyntagmen, är den högsta nivån i beskrivningen och den består vanligen av en självständig huvudsats plus eventuella underordnade satser. Olika slags makrosyntagmer är påstående, imperativiska, frågande, utrops-, tilltals- och interjektionsmakrosyntagmer. (Hultman & Westman 1977, 180.)

Den andra nivån i min beskrivning är således satsen som normalt består av minst ett subjekt och ett finit verb som predikat. Satser är antingen huvudsatser eller bisatser och överordnade eller underordnade. Den sista nivån förekommer i skrift nämligen den grafiska meningen. Den grafiska meningen omfattar det som ryms mellan stor begynnelsebokstav och skiljetecknen punkt, frågetecken eller utropstecken. (Hultman & Westman 1977, 180.)

Målet med den syntaktiska analysen är att studera genomsnittlig *meningslängd* hos meningarna i undersökningsmaterialet. Meningslängden kan för sin del belysa texternas komplexitet. Den kan berätta hur de uttrycksmöjligheter som syntaxen ger utnyttjas i mitt undersökningsmaterial.

Meningsstrukturen, dvs. andelen huvudsatser och bisatser, kommer också att vara i fokus. Detta omfattar bland annat kategoriseringen av olika typer av bisatser. Syntaxreglerna ger nämligen stora möjligheter att organisera tankar och därför är det betydelsefullt att granska hur sakförhållandena föreställs i dessa två olika tidningar. Kan formella drag indikera något om djupstrukturen? Detta är en fråga som jag försöker granska i det följande.

7.2 Långa och korta meningar

Läsbarhetsforskarna har länge varit intresserade av meningslängden. Om man vill t.ex. skriva läsbart vill man veta hur långa meningarna borde då vara. I många olika läsbarhetsformler är en faktor meningslängden. Motiveringen är att man tror att längre meningar innehåller

syntaktiskt mera invecklade konstruktioner vilket orsakar att meningslängden är ett symptom på textens läsbarhet. (Platzack 1973, 111).

Björnsson (1968, 204-205) påpekar att man lätt upplever meningslängdens roll som textens svårighetsgrad. Ändå erkänner han att den inte lämpar sig till alla slags texttyper som en faktor. För det andra kan begreppet mening bli förändrad så att värdet på meningslängdfaktor i framtiden också kan bli förändrad. För det tredje borde denna faktor nyttjas med försiktighet. På grund av ett litet stickprov bör man inte dra för långt gående slutsatser. Tabell 12 visar hur många ord per mening och mening per sats det i genomsnitt finns i undersökningsmaterialet.

Tabell 12 Den genomsnittliga meningslängden och styckelängden i materialet

	Forum för ekonomi och teknik	Abracadabra
ord/mening	14,5	15,3
meningar/stycke	3,1	2,0

Det är litet överraskande att *Abracadabra* genomsnittligt har längre meningar än *Forum för ekonomi och teknik*. Ändå kan man konstatera att skillnaden inte är stor. Jag anser att man inte kan dra fasta slutsatser här utan det är viktigt att ta hänsyn till andra faktorer också. Låt oss först jämföra resultatet med de andra undersökningarna.

Westmans (1974, 56) resultat för den genomsnittliga längden på de grafiska meningarna är i tidningstexter 13,13 ord. Antalet är lite större än i broschyrer (12,55) men något mindre än i läroböcker (14,50) och debattexter (19,01). Meningslängden i tidningen *Forum för ekonomi och teknik* står alltså väldigt nära den genomsnittliga meningslängden i läroböcker medan den är längre jämfört med tidningstexterna i allmänhet.

Undersökningen av meningslängden inom projektet *Svenskt fackspråk* visar å andra sidan att variationerna inom de olika fackområdena är stora. I tidningstexter är variationen från

ekonomins 14,1 till juridikens 21,6 ord per mening. Vid genren läroböcker kan den genomsnittliga antalen ord per mening vara t.o.m 30,0. (Nordman 1992, 32.) Jämförelsen visar att mina resultat är helt jämförbara med Nordmans och Westmans undersökningar.

Tabellen visar också den genomsnittliga längden på ett stycke. Enligt dessa resultat innehåller *Abracadabra* långa meningar men korta stycken (2,0 meningar per stycke). Jag anser att detta fenomen härleder sig från talspråket eftersom texten ibland tycks påminna om en medvetandeström. Med detta vill jag säga att meningarna inte är kompakta och informationsrika utan består av glesare satser och meningsbyggnad. Sålunda förblir styckena ofta korta.

Exempel 1

Erik Johans var en rallare från Småland, som gift sig i byn och som aldrig kunnat lära sig tala jämtska med det rätta tonfallet. Eftersom min mamma kommit som småskollärarinnan från Östergötland, var svenskan mitt modersmål och jämtskan, som min pappa talade med ovanlig uttrycksfullhet, mitt andra språk och tydligen inte helt perfekt.

Exempeln visar hur ett stycke består av två meningar, vilket får representera den genomsnittliga styckelängden, och att meningarna är långa utan att vara informationstäta. Den första meningen innehåller 24 ord och den andra 29 ord. Båda meningarna är alltså längre än den genomsnittliga meningen (15,3) i *Abracadabra*.

7.3 Meningsstruktur

I det följande har jag som avsikt att studera meningstruktur vilket innebär att andelen huvudsatser och bisatser kommer att granskas närmare. En jämförelse mellan resultaten av *Forum för ekonomi och teknik* och *Abracadabra* genomförs först och sedan jämförs mina resultat med Nordmans (1992) och Westmans (1974) resultat.

För textens läsbarhet är meningsstrukturen viktigare än meningslängden. En del forskare anser att syntaktisk komplexitet är typisk för fackspråk medan andra tycker att en enkel

meningsstruktur föredras i fackspråk. Dessa skilda åsikter beror närmast på stora variationer mellan fackområdena. Inom själva fackområdena förekommer också påfallande stora variationer. (Nordman 1992, 33.)

Tabell 13 Andelen bisatser och huvudsatser i undersökningsmaterialet

	Forum för ekonomi och teknik	Abracadabra
huvudsats	63,7 %	63,6 %
bisats	36,3 %	36,4 %

Resultatet är litet överraskande i fråga om variationen mellan de två olika tidningarna. Andelen huvudsatser och bisatser är nästan densamma. Min hypotes var att meningsstrukturen i *Forum för ekonomi och teknik* skulle ha varit mera komplicerad och att andelen bisatser skulle ha varit större än i *Abracadabra*.

När man gör en textanalys måste man ta hänsyn till helheten även om man turvis koncentrerar sig på ett delområde. Här betyder det att också ta i beaktande innehållet, dvs. semantiken. Låt mig ge ett exempel på detta med hjälp av två meningar. Det första exemplet är ur *Forum för ekonomi och teknik* och det andra ur *Abracadabra*.

Exempel 1

Lite förenklat kan man säga att de regionala produktionsprognoserna uppgörs så, att den uppfattning om den ekonomiska utvecklingen man har för hela landets del delas upp regionalt på basis av de olika regionernas produktionsstruktur.

Exempel 2

Inte tro jag är oersättlig för mina barn, som jag är någon slags andlig barnmorska för, som jag varje dag andligen förlöser, söker ge säkerhet, trygghet, självförtroende - försöker locka fram det unika, fantasin, känslan, det positiva hos - och alla deras miljoner möjligheter där bakom attityder och roller.

Exempel 1 innehåller 34 ord och exempel 2 47 ord. När man för första gången läser snabbt igenom dessa meningar verkar det första exemplet mera svårbegripligt och kräver mental ansträngning även om meningen är avsevärt kortare. Trots att exempel 2 består av 47 ord behöver läsaren inte anstränga sig så mycket och gå om tillbaka till början av meningen för att begripa innehållet.

Jag antar att ordlängden och svåra ord påverkar läsbarheten mera här än meningsstrukturen eller meningslängden. Fackspråket verkar vara mera effektivt och kompakt medan allmänspråket inte föredrar något så kompakt uttrycksätt. Detta syns t.ex. i informationstäthet eller snarare gleshet.

Till sist vill jag jämföra dessa resultat med Nordmans fackspråksundersökning. Andelen huvudsatser varierar från juridikens 50,8 procent till lingvistikens 68,9 procent. Dessa siffror kan sägas reflektera fackområdenas sätt att kommunicera: lingvistikens presenterar och definierar medan juridiken argumenterar och diskuterar. Hypotaktiska meningar, som innehåller många bisatser, passar nämligen till analyserande, argumenterande och utredande texter. Nordmans resultat beträffande ekonomi står ganska nära mina resultat. Andelen huvudsatser är 61,7 procent och andelen bisatser 38,3 procent. (Nordman 1992, 35.)

Efter att ha kartlagt dessa olika resultat kan man ta hänsyn till den lexikogrammatiska dimensionen *nominal-verbal*. Nominala texter innesluter i sig få bisatser medan verbala texter innehåller många. (Hellspong & Ledin 1997, 78.) På basis av Nordmans resultat kan juridiken anses vara verbal och lingvistikens nominal. Eftersom mina resultat beträffande andelen huvudsatser och bisatser kom närmare lingvistikens kan man säga att båda texterna i förhållande till denna faktor hellre är nominala.

7.4 Bisats

Det karakteristiska för en bisats är att den är underordnad av en huvudsats. En bisats klarar sig inte ensam som en huvudsats. Bisatser är hypotaktiska och fungerar som bestämmingar till andra led i motsats till ett samordnat led (paratax). Bisatsen har nästan alltid en bisatsinledare som kan vara ett pronomen, ett adverb eller en subjunktion. (Hellspong & Ledin 1997, 74.)

Enligt Jörgensen och Svensson (1987, 40) kan de underordnade konjunktionerna delas in i följande tio grupper: allmänt underordnande *att*, komparativa (*som, än*), temporala (*förrän innan*), konditionala (*om, ifall, såvida*), koncessiva (*fastän, trots att, även om*), kausala (*därför att, eftersom*), interrogativa (*om, huruvida*), konsekutiva (*så att*), adversativa (*medan*) och finala (*för att*). För att bättre kunna jämföra resultaten med Nordmans resultat har jag ytterligare tagit hänsyn till relativa bisatser. Följande tabell visar andelen olika bisatstyper i denna undersökning.

Tabell 14 Olika typer av bisatser i procent av alla bisatser

	Forum för ekonomi och teknik	Abracadabra
<i>att</i> -satser	28,6 %	19,0 %
relativa	28,0 %	44,0 %
konditionala	14,0 %	1,1 %
temporala	8,7 %	17,1 %
interrogativa	6,8 %	2,9 %
koncessiva	5,0 %	4,0 %
adversativa	4,3 %	2,3 %
kausala	3,1 %	1,1 %
komparativa	1,2 %	2,9 %
finala	0,6 %	5,1 %
konsekutiva	0,0 %	0,6 %

Nordman (1992, 36) poängterar att relativa bisatser anses vara som de mest frekventa bisatstyperna i svenskan. Ytterligare är vanliga bisatser *att*-satser och temporala satser. I materialet som representerar allmänspråket stämmer den här ordningen mycket väl enligt tabellen ovan. I fråga om *Forum för ekonomi och teknik* är de två frekventaste satstyper desamma med en liten skillnad i andelen förekomster.

Det som är anmärkningsvärt är att konditionala bisatser är så frekventa (14,0 %) medan andelen i det andra materialet är betydligt lägre (1,1 %). I Nordmans undersökning är andelen konditionala bisatser 5,3 procent. Såsom konstaterades i avsnitt 6.2 är även osäkerhetsmarkörerna många i *Forum för ekonomi och teknik*. Jag tror att detta hänger ihop med den höga andelen konditionala bisatser. Teman i *Forum för ekonomi och teknik* handlar om framtidsförväntningar, prognoser, förbättringsförslag och olika hypoteser vilket gör att konditionala bisatser blir frekventa. De många konditionala bisatserna indikerar också benägenheten att uttrycka villkor.

Andelen *att*-satser är helt jämförbar med Nordmans resultat (23,4 %) men vad som beträffar relativsatser är andelen där betydligt större (43,6 %). *Att*-satserna lämpar sig till berättande stil, där åsikts- och anföringsverb för fram dem (Nordman 1992, 37). I någon mån tycks denna åsikt stämma i detta material. Enligt Westmans undersökning av bruksprosa är den mest frekventa bisatstypen också relativsatser och den andra frekventaste *att*-satsen (Westman 1974, 134). I jämförelse med dessa resultat visar min undersökning den minsta skillnaden mellan relativsatser och *att*-satser.

Temporala bisatser står på den fjärde platsen i *Forum för ekonomi och teknik* (8,7 %) medan de i *Abracadabra* uppenbarligen är mera frekventa (17,1 %) och står på den tredje platsen. Nordman (1992, 37-38) säger att temporala satser är vanliga i instruerande texter eller i texter som beskriver skeenden av olika slag. Överlag stämmer hennes påstående att ekonomi utnyttjar färre temporalsatser men fler konditionala.

Inslag av adversativa uttryck ingår också i facktidskriften och andelen adversativa relationer är 4,3 procent. Siffran är lite högre än i *Abracadabra* (2,3 %). Hellspong och Ledin (1997, 23) visar ett exempel på en ekonomitidskrift där adversativa uttryck ofta förekommer. De säger att motsättningar och problem orsakar många adversativa uttryck och att typiskt för en sådan *argumenterande* form är att den behandlar något oklart, osäkert och kanske motstridigt.

I *Forum för ekonomi och teknik* är andelen kausala relationer (3,1 %) också litet större än i jämförelsematerialet (1,1 %). Om texten innehåller mycket kausala relationer sägs den vara *utredande*. Detta betyder att texten koncentrerar sig på orsaksförhållanden. Dessa argumenterande och utredande framställningsformer står nära varandra och ett samlingsnamn

på båda är *diskursiv* texttyp. Denna syftar sig till att behandla ett ämne genom att problematisera och analysera. För att kunna skriva i offentliga sammanhang och begrunda samhällseliga angelägenheter bör skribenten tillägna sig detta mera avancerade tänkande- och skrivsätt. (Hellspong & Ledin 1997, 23-24.)

8 LÄSBARHETEN I FACKTEXTER

8.1 Om läsbarhet

När man talar om läsbarhet är man intresserad av att ta reda på hur lätt eller svår en text är att läsa. Facktexter av olika fackområden kan t.ex. ordnas enligt svårighetsgraden. Ofta är det dessutom Björnssons läsbarhetsindex, lix, som har en central betydelse i processen.

Läsbarhetsforskningen vill närmast utreda varför man upplever texter som olika svåra. Ur språklig synvinkel är den mest intressanta läsbarhetsforskningen den som undersöker språkets betydelse för hur lätt eller svår en text är att uppfatta och förstå. Denna vetenskapsgren arbetar för att finna någon metod att komma fram till om en text är svår eller lätt utan att man behöver läsa igenom hela texten. Det finns åtminstone tre faktorer som kan vara orsak till att en text är svårläst. (Platzack 1974, 150-152.)

För det första påverkar textens innehåll. Om läsaren vet lite om det ämne som texten behandlar om är tankegångar och termer främmande för honom och han tvingas till en mental kraftanstängning för att tillgodogöra sig innehållet. För det andra kan texter som handlar om samma sak vara olika svåra. Detta betyder att det inte alltid är fråga om innehållet utan textens yttre egenskaper kan också påverka läsbarheten. Typografiskt svårlästa texter är exempelvis satt med fin stil och innehåller långa, kompakta fraser. Inte ens rubriker eller bilder avbryter framställningen så att texten känns ännu tyngre. (Platzack 1974, 150.)

Den tredje faktoren är själva språket. Texter med likartat innehåll och samma typografiska utseende kan trots allt vara avsevärt olika vad som svårighetsgraden beträffar. Om en text är skriven med en krånglig stil är läsaren tvungen att först ägna en stor del av läsansträngningen åt att reda upp själva språkliga nivån innan han kan koncentrera sig på innehållet. (Platzack 1974, 150.)

Det finns två olika inriktningar i läsbarhetsforskningen. Den så kallade *symptom-metoden* arbetar för att åstadkomma objektiva mått på texters svårighetsgrad. Oftast blir resultaten av symptom-metoden läsbarhetsformler som kan placera in en text på skalan från lättläst till svårläst. *Orsaks-metoden* arbetar däremot med språkliga faktorer som orsakar att vissa läsare upplever någon text svårläst. Med hjälp av denna kännedom kan man mera effektivt vägleda den som skriver så att han kan sträva efter att använda vissa faktorer i mindre utsträckning. (Platzack 1974, 154.)

8.2 Läsbarhet i detta undersökningsmaterial

I denna undersökning har ordlängden (avsnitt 6.1) och meningslängden (avsnitt 7.1) studerats i de båda materialen. Ett mål var ju att undersöka läsbarheten och det ska äga rum här. För att kunna beräkna lix ska man först räkna alla ord i texten (a), alla meningar (b) och de långa orden (c). Sedan ska man dela (a) med (b) vilket ger meningslängden (ml). Nästa steg är att dela (c) med (a) och multiplicera resultatet med 100. Detta ger procenttalet långa ord (lo). När man sedan lägger ihop ml och lo är den till heltal avrundade summan lix. (Björnsson 1968, 66.)

Björnsson (1968, 13) ger följande definition på termen läsbarhet: "Läsbarheten är summan av sådana språkliga egenskaper hos en text, vilka gör den mer eller mindre svårtillgänglig för läsaren." Följande tabell visar lix-värdet och några faktorer som påverkar lix.

Tabell 15 Olika faktorer som påverkar lix: antal och andel i materialen

Faktor	Forum för ekonomi och teknik	Abracadabra
ord totalt	4230.0	4294.0
meningar	291.0	281.0
ml	14.5	15.3
LIX	45	36

Tabellen visar att lix-värdet i det primära undersökningsmaterialet är avsevärt högre än i materialet som representerar allmänspråket. Resultatet stämmer väl med min hypotes. Det som i mitt tycke är anmärkningsvärt är att även om antalet meningar och meningslängden är lägre blir lix-värdet högre i *Forum för ekonomi och teknik*. Men som sagt tidigare är det flera faktorer som påverkar här.

Om man nu sätter värdena till Björnssons lixtolktabell får man se hur man bör tolka dem. Sammanlagt finns det fem olika skalsteg som mäter texternas svårighetsgrad: *mycket lätta, lätta, medelmåttiga, svåra* och *mycket svåra*. Texter som har lix från 35 till 44 kallas medelmåttiga och texter från 45 till 54 kallas svåra. (Björnsson 1968, 89-90.) På basis av detta klassas materialet i *Forum för ekonomi och teknik* som svårt och materialet i *Abracadabra* som medelmåttigt.

8.3 Kritik av läsbarhetsformler

Ett argument mot denna läsbarhetsformel är att den antar att långa ord är lika med svåra ord. Detta stämmer ju inte alltid. Det kan finnas enkla men långa sammansättningar så som *musikteater* och *telefonpratande*. Detsamma gäller också långa respektive korta meningar. Björnsson (1968, 114) svarar på dessa motsägelser och konstaterar att lix gäller medelvärden och stora tal, inte enstaka meningar och ord. Det finns också texter som är skrivna av författare som har en förmåga att klä djupa tankar i enkla ord. Om man sedan jämför hans text med sin motsats som upplevs som den lättare visar ändå läsbarhetsprövningen motsatsen. Dessa fall tycks vara ovanliga.

Det är viktigt att komma ihåg att lix är ett hjälpmedel bland många betonar Björnsson (1968, 113) och fortsätter att det ger ett mått på en egenskap hos texten men också andra synpunkter måste tas hänsyn till. Den språkliga svårighetsgraden är en viktig egenskap som är svår att utreda med ögonmått. Ändå bör man notera att det "objektiva" läsbarhetsvärdet inte alltid stämmer med ens "subjektiva" upplevelse. Därför bör varje läsbarhetsprövning kompletteras med en allmän värdering av texten. Det säkraste är att betrakta läsbarhetsprövning som en kompletterande innehållsbedömning.

9 SAMMANFATTNING

I de första kapitlen har jag redogjort för vad fackspråk är. Karakteristiska drag för fackspråk är att användningen av presens och passiv är frekvent såsom även användningen av verbalsubstantiv och långa ord. För att kunna kategorisera olika fackområden talar man om teknolekter och minilekter. Teknolekt syftar till det språkbruk som används i kommunikationen mellan experter inom samma område.

Det första som ofta nämns om fackspråk är termer. Men för att kunna finna termer i en kontext är betydligt svårare än att identifiera ord. Man måste ha insikter i fackområdet i fråga. Ekonomi hör inte till de allra termtätaste teknolekterna men ligger inte långt från dem. En stor del av de svenska ekonomiska termerna har lånats från tyskan.

Den sociala kontexten spelar en viss roll för den producerade texten. Texten är ju ett medel för reflektion och handling i vårt samhälle. Ekonomiska förhållanden framställs dessutom i hög grad som beroende av politiska och andra omständigheter som ligger utanför fackområdet. Ekonomi uppvisar ofta stora mängder deskriptiva relationer och dessa har att göra med jämförelser av olika slag. Förhållandet i hemlandet jämförs t.ex. med förhållandena i andra länder.

Facktexter kan vara avsedda både för fackmän och för lekmän. Det finns texter som riktar sig ut mot samhället genom böcker, tidskrifter och tidningar och den här typen av information om forskning kallas ofta för populärvetenskap. Fackmän kan då inte använda lika mycket termer som i *fackintern* kommunikation. Mellan vetenskap och populärvetenskap finns vissa skillnader. I stället för framförställda bestämningar används i populärvetenskap flera efterställda bisatser. I en vetenskaplig text är däremot nominaliseringen vanligare än ett enkelt verbuttryck.

Själva undersökningen har gällt analyseringen av fackspråkliga artiklar där nya forskningsresultat vid PTT presenteras och kommenteras. Evalueringen av olika idéer eller infallsvinklar ingår också i artiklarna. Som ett jämförelsestoff har jag haft artiklar som representerar allmänspråket.

Antagandet om ordlängden stämde med resultaten: i facktidskriften var orden längre (5,8 bokstäver per ord) än i jämförelsematerialet (4,9 bokstäver per ord). Ordklassfördelningen visade att andelen substantiv i *Forum för ekonomi och teknik* var oföväntat låg. När 4,3 % av substantiven i allmänspråket hörde till verbalsubstantiv var den motsvarande siffran 18 % i facktidskriften. Detta gav stöd åt uppfattningen att verbalsubstantiv är typiska för ekonomiskt fackspråk. Det konstaterades att verbalsubstantiven ökar abstraktionsgraden i texten och gör den mera opersonlig.

Vid undersökningen av verb var en av synpunkterna fördelningen mellan hjälpverb och huvudverb. Andelen hjälpverb (41 %) var något högre än i Nordmans (1992) undersökning. Tempusstudien visade att nutidstempus hade litet underskott i jämförelse med Nordmans resultat medan dåtidstempus hade signifikant överskott. Övrigt var att andelen framtidstempus endast var 4,3 % av alla finita verbformer trots att texterna ändå behandlade i någon mån prognoser, framtida utveckling och perspektiv. Å andra sidan var andelen konditionala bisatser (14 %) betydligt högre än i Nordmans undersökning (5,3 %) vilket antyder om osäkerhetsmarkörer och hypoteser.

Adjektivstudier visade att en stor del av adjektiven hörde till de adjektiviska "primitiverna" och var neutrala. Andelen kopulativa konjunktioner var tämligen låg medan den adversativa konjunktionen *men* var frekvent. Motsättningar och problem orsakar många adversativa uttryck. Typiskt för en sådan argumenterande stil är att den behandlar något oklart, osäkert och motstridigt.

Enligt mina syntaktiska studier hade *Abracadabra* genomsnittligt längre meningar än facktidskriften men styckena var kortare. De närmare studierna visade ändå att facktidskriften innehållsmässigt var mera effektiv och kompakt medan den andra var informationsglesare. Andelen huvudsatser och bisatser var nästan densamma. Forskarna har skilda åsikter om meningsstrukturen i fackspråk, andra tycker att syntaktisk komplexitet är präglande i fackspråk medan andra tycker att den är en enkel. Detta beror på stora variationer mellan olika fackområden, t.o.m inom ett och samma fackområde förekommer märkbar variation.

Till sist räknade jag läsbarhetsindexet i de båda undersökningsmaterialen. Resultatet stämde med min hypotes: materialet i *Forum för ekonomi och teknik* klassades som svårt medan det i *Abracadabra* var medelmåttigt. Kritiken som uppstod mot denna läsbarhetsformel var att den

antar att långa ord är lika som svåra ord. För det andra finns det texter där djupa tankar är klädda i enkla ord. Om man sedan jämför en sådan text med sin motsats som upplevs som lättare visar ändå läsbarhetsprövningen motsatsen. På grund av dessa synpunkter är det viktigt att komplettera varje läsbarhetsprövning med allmän värdering av texten och betrakta den som en kompletterande innehållsbedömning.

10 DISKUSSION

I denna pro gradu-avhandling har jag velat ge ny information om ekonomiskt fackspråk. Med hjälp av ett stickprov har jag analyserat typiska drag i det primära undersökningsmaterialet. Jämförelsen med det allmänspråkliga stoffet har även varit fruktsam, utan detta skulle resultaten blivit otydligare.

Metoden har varit kvantitativ, dock med kvalitativa inslag. Jag har gjort en omfattande lexikalisk analys av ordklassfördelningen eftersom den formella nivån sägs avspegla djupstrukturerna i kommunikation. Även har en läsbarhetsstudie med hjälp av Björnssons läsbarhetsindex genomförts.

Dessa metoder har haft både för- och nackdelar. Till fördelarna kan man räkna de exakta och pålitliga statistiska siffrorna som har skapat en stark grund för analysen. Nackdelen har i mitt tycke varit att ordklassfördelningen ger avsevärt ytlig information om textens karaktär. Den tar inte hänsyn till semantiken eller innehållet, därför förblir nyanserna i språket på bakgrunden.

Genom att sätta abstrakta ord och facktermer i fokus har meningen varit att lyfta fram de nyanser och inslag som förekommer i de två olika materialen. För att i fortsättningen kunna göra detta bättre är mitt förslag följande. Forskarna eller studerandena som har goda insikter i fackspråk skulle kunna utarbeta fackordlistor (se t.ex. Alléns *Tiotusen i topp*) vilka skulle ge en tydligare ram för fackspråksstudierna.

Ett annat förslag för fortsatta studier i fråga om detta ämne är att välja en olik genre. Jag ville studera närmare genren tidningsspråk men om man vill studera mera renodlat nationalekonomiskt fackspråk är alternativet t.ex. fackinterna rapporter som utarbetas av

forskningsinstitut såsom *PTT Pellervo ekonomiska forskningsinstitut*. I denna studie har man å andra sidan kunnat ge också en bild av populariseringen som i facktidskriften *Forum för ekonomi och teknik* spelar en tämligen stor roll.

LITTERATUR

Primärlitteratur*Abracadabra*

Nr 4-5/1998, 2-4/1999

Forum för ekonomi och teknik

Nr 11/1999, 12/1999, 1-5/2000

Sekundärlitteratur

Allén, S. (1972). *Tiotusen i topp: Ordfrekvenser i tidningstext*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Björnsson, C.H. (1968). *Läsbarhet*. Stockholm: Bokförlaget Liber AB.

Cassirer, P. (1979). *Stil Stilistik Stilanalys*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Dyring, E. (1983). Populärvetenskap. 21-30. I: Rosengren, K-L & Ingelstam, H. (red.) *Forskningsinformation i massmedierna*. Stockholm: Liber.

Eriksson, G. (1987). Funktion och struktur i populärvetenskaplig text. Några synpunkter. 65-71. I: Gunnarsson, B-L (red.) *Facktext. Ord och stil*. Språkvårdssamfundets skrifter 18. Malmö: Liber.

Gunnarsson, B-L (1987). Facktexten och den sociala kontexten. En analysmodell. 72-95. I: Gunnarsson B-L (red.) *Facktext. Ord och stil*. Språkvårdssamfundets skrifter 18. Malmö: Liber.

Gunnarsson, B-L (1992). *Forskning om fackspråk*. Uppsala: FUMS.

Gunnarsson, B-L & Skolander, B. (1991). *Fackspråkens framväxt: terminologi och ordförråd från tre sekler 1*. Uppsala: FUMS.

Hultman, T. & Westman, M. (1977). *Gymnasist svenska*. Lund: LiberLäromedel.

Koskela, M. & Puuronen, N. (1995). Hur blev atomistiskt rena prov absolut rena ytor?-En jämförelse mellan vetenskapens och populärvetenskapens uttryckssätt. 117-130. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-seminariet XV*. Vasa.

Laurén, C. (1993). *Fackspråk form, innehåll, funktion*. Lund: Studentlitteratur.

Laurén, C. & Nordman, M. (1987). *Från kunskapens frukt till Babels torn. En bok om fackspråk*. Stockholm: Liber.

Melander, B. (1987). Något om populärvetenskapliga texter och populärvetenskapligt språk. 104-123. I: Gunnarsson B-L (red.) *Facktext. Ord och stil*. Språkvårdssamfundets skrifter 18. Malmö: Liber.

Melander, B. (1989). *Facktexter under 1900-talet 3. Resultat från kognitiv textanalys*. Uppsala: FUMS.

Melander, T. (1983). Undervisning i forskningsjournalistik. 235-250. I: Rosengren, K-L & Ingelstam, H. (red.) *Forskningsinformation i massmedierna*. Stockholm: Liber.

Nordman, M. (1992). *Svenskt fackspråk*. Lund: Studentlitteratur.

Näslund, H. (1987). Fackjournalistik -en hybrid? 125-144. I: Gunnarsson B-L (red.) *Facktext. Ord och stil*. Språkvårdssamfundets skrifter 18. Malmö: Liber.

Näslund, H. (2000). *Från generell handling till specifikt resultat. En lexikalisk och syntaktisk studie av verbalsubstantiv i ekonomiska texter från tre sekel*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk.

Persson, O. (1983). Forskning om forskningsinformation - en preliminär skiss. 253-262. I: Rosengren, K-L & Ingelstam, H. (red.) *Forskningsinformation i massmedierna*. Stockholm: Liber.

Platzack, C. (1973). *Språket och läsbarheten*. Lund: CWK Gleerup Bokförlag.

Platzack, C. (1974). Om läsbarhet. 149-171. I: Teleman, U. & Hultman, G. (red.) *Språket i bruk*. Lund: LiberLäromedel.

Puuronen, N., Koskela, M., Laurén, C. & Nordman M. (1993). Forskningsinformation -ett mångdimensionellt spektrum. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-seminariet XIII*, 229-240. Vasa.

Skolander, B. (1992). *Facktexter under 1900-talet 5. Innehållsstrukturrella mönster*. Uppsala: FUMS.

Strand, H. (1984). *Nusvenskt tidningsspråk. Kvantitativa studier av reportage I morgon-, kvälls- och veckopress*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.

Teleman, U. (1974). *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*. Lund: Studentlitteratur.

Westman, M. (1974). *Bruksprosa*. Stockholm: LiberTryck.

BILAGOR

Bilaga 1

Tabell 1 Substantiv som förekommer från två till åtta gånger i *Abracadabra*, f = absolut frekvens

ord	f	ord	f	ord	f
Almaz	2	hat	3	scen	2
Andreas	8	Holmgren	2	sekelskift	2
Anna	7	huvud	6	sjukhus	8
avdelning	4	höst	2	skokloster	5
Backa	3	idé	4	skoklosterspel	2
barnverkstad	3	intresse	2	skola	8
ben	2	Jimmy	2	skratt	8
bild	4	jämntska	4	skådespelare	3
blick	2	kamrat	2	Skåne	2
Britta	2	Karin	2	slag	3
bror	2	kateder	2	slalom	2
bråkstakare	2	kropp	2	slott	5
by	2	känsla	5	slut	4
Bylin	2	kärlek	3	socialtjänstlag	2
bänk	2	lag	4	Sofie	8
bänkrad	2	land	2	SOL	2
bärettelse	3	landsting	2	sommar	2
Cecilia	5	lek	3	sommarsåsong	2
dans	4	Lindgren	2	spök	2
dansföreställning	2	liv	2	Stockholm	3
dikt	3	lärare	2	STOL	8
doktor	3	lärarinna	6	stormaktstid	2
drömpappa	2	lässtund	2	stress	2
Elinor	2	mage	3	stund	6
ensemble	2	mamma	8	Sundsskola	5
erfarenhet	2	Margareta	5	svenska	2
exempel	2	Mikael	2	Sverige	4
familjehemsplacering	2	minut	3	tal	2
familj	2	Moore	5	teater	5
familjefest	2	mor	2	tefonsignal	2
fantasi	4	mummel	2	tid	5
fest	2	musik	4	timme	2
fjällby	2	människa	2	ton	2
fosterbarn	2	möte	2	torndrum	2
fot	2	Nils	2	torsdag	3
fred	2	nytta	2	tur	2
fågel	2	Olofsson	2	tår	2
förebild	2	ord	8	utställning	3
föreställning	3	ordlista	3	verklighet	3
författare	3	ordning	2	verksamhet	3
förkläde	3	pedagog	2	Viveka	2
förmåga	3	pengar	3	vuxen	6
förväntning	2	person	3	våg	2
föräldrar	4	Petersson	2	väder	2
Gittan	2	problem	2	väg	3
grepp	2	publik	7	värld	4
gräns	2	redovisningsplikt	2	Wrangel	2
Gustavsson	2	ring	2	ålder	3
gycklare	2	Roger	4	år	8
gång	7	Rolf	2	ögon	3
Göteborg	2	rum	2	ömhhet	2
hals	2	saga	2		

Bilaga 2, sida 1

Tabell 2 De ovanligste substantiven i tidningen *Abracadabra*:ett förekomst

Alice	bottenvåning	fäktning	juni	Lukas
andning	brevlåda	fäktuppvisning	kammarrätt	Lund
anfall	bro	fältherre	kapacitet	lustläsning
aning	busare	födelsedag	kapell	lycka
anslutning	busvissling	förening	Karl	lågstadie lärare
april	båt	förkortning	karusellspel	län
arbete	början	förord	Katarina	länsrätt
arena	dagis	förståelse	Kicki	lärargärning
Astrid	damm	galopp	kitt	lärarinneroll
attityd	dansare	Geijer	kista	lärarinsikt
Augusta	decennium	generation	Kjernli	läsglädje
augusti	del	glödlampa	klagan	läsplats
avslutning	dialysavdelning	golv	klamp	läsprojekt
balettscen	diktpaper	grabb	klang	lässvårighet
balettdans	djungeläventyr	grav	klassrum	läsupplevelse
balkong	djävaste	grid	klocka	magont
Bambi	docka	grund	knä	maktposition
barnakut	drakteater	grymtande	kollega	malm
barnavdelning	dramapedagog	gråt	kompis	man
barnboks författare	drog	guldslinga	konstnär förbund	Maria
barn cancer förening	dörr	Gurmestolpskola	kontorsutrustning	mask
barndom	Ebba	Gyllensköld	koreograf	matfransa
barnkultur	effekt	gäll	kraft	Mazzetti
barnkulturtjänst	efterföljare	gäst	krig	medeltid
barnmorska	eld	hantverkare	Kristianstad	medicin
barnsjuksköterska	elev	Helena	kuliss	mellangård
barnutställning	elevrecension	helg	kultur	mening
barockfest	Elmqvist	Helsingborg	kulturnämnd	mersmak
Barte	endorfin	hinderbana	kung	metod
Bengt	Erik	historia	kunskap	Michaela
berättarstol	Erik-Johansa-jämsta	historielektion	kylsberg	miljon
beröm	faktum	hjälp	kyrkklocka	mobbnings
bestämmelse	fall	hockeyspelare	kväll	modersmål
besvikelse	familjevisning	Huddinge	käpp	morbror
besök	famn	hund	Köpenhamn	morfin
beröm	fana	hämd	Lasarett	mormor
besökare	fart	häxa	lekplats	museilärare
besökskara	favoritbok	högläsning	lekterapi	musikteater
bidrag	fjäderpenna	högtalare	lekterapiavdelning	myster
björk	flanellnattlinne	hörn	lektion	målarbok
björntämjare	fläkt	ilska	levnadsbeskrivning	månad
blodcirkulation	folk	immunförsvaret	lingon	månskan
blåbärskog	folkuniversitet	intendent	Linköping	Mälare
Bohlin	forskarstatus	"In Under Sanden"	litteratur	möjlighet
bokform	fosterhem	is	livsvisdom	Nahlin
bokhylla	fredsduva	Johan	ljus	nalle
boklåda	fritidsbarn	Jonsson	lok	Nazli
borggård	fråga	jourhem	Lotten	Nina
bot	furukista	journalist	Louis	Norrköping

(fortsätter)

Bilaga 2, sida 2

Tabell 2 (fortsätter)

november	regn	skyddsplagg	telefonpratande	uttrycksfullhet
Nurmesjärvi	rektor	skyltexemplar	telefonstolpe	vadmalsbyxor
Nyköping	rektorsexpedition	slottspark	termin	val
näsa	rep	slottsbibliotek	tidning	valborg
odds	repbro	slöja	tidningsartikel	Vallerud
olycka	ringränning	socialsekreterare	tillåtelse	vecka
ombyggnad	roll	socionom	tillrättavisning	verk
onkoloavdelning	Ronja	specialutställning	tipsrunda	vetskap
orm	rop	spel	tisdag	vi-känsla
osäkerhet	rusk	språkträning	tonfall	viktig-mumlande
otillräcklighet	rytm	spänning	tonvikt	vimpel
pappadröm	ryttare	spökhistoria	tornerspel	vis
paradis	råd	stamp	torp	vision
partner	rök	Stiernsundsursur	tradition	visning
patient	rörelse	stil	transplantation	vård
Patrik	sagorum	STOL-plats	trappa	vårdavdelning
pekfinger	samarbete	sträck	trumma	vårregn
pekpinne	Sara	ställ	trumpett	vägg
pekpinneslag	scengolv	stämning	trygghet	växt
penna	scenograf	stöd	tråd	yrkeskategori
plats	schema	svar	tuffhet	åttaåring
plågoand	sida	svedan	tuffing	Åbjörnsson
pojke	situation	svek	tum	Åsa
pojkröst	sjukdom	sväng	tystnad	äppellund
pratstund	sjukvård	symbol	tårta	äskörpe
problemområde	skam	säsong	ull	äventyrsland
propp	sko	sätt	Umeå	ögonblick
påannonsering	skoldag	sömn	underhållning	överraskning
påfrestning	skolfarstun	talesätt	undran	
pärm	skolgård	tanke	unga	
rad	skolryggsäck	tant	uppmuntran	
rallare	skri	tappreste	Uppsala	
rapport	skrivbok	teaterlokal	upptakt	
rast	skrivsvårighet	teaterskola	utkant	
region	skrånare	tegelskola	utrymme	

Bilaga 3

Tabell 3 Verb som förekommer från två till nio gånger i *Abracadabra*, f = absolut frekvens

ord	f	ord	f	ord	f
arbeta	5	hitta	3	sitta	6
behöva	4	hända	5	skapa	3
bestämma	2	hänga	2	ske	3
besöka	2	höra	3	skratta	3
bjuda	3	inbjuda	2	skriva	7
bo	4	inrätta	2	slå	4
bruka	3	jobba	2	stanna	2
bryta	2	kallas	3	stimulera	4
byta	2	klara	3	stå	6
böra	2	komma	4	tala	3
börja	7	kosta	3	titta	4
dansa	5	känna	9	tjata	2
flytta	4	locka	4	tjuta	2
fnittra	2	lyckas	3	tro	5
fortsätta	3	lämna	2	träffa	5
fråga	2	läsa	7	tänka	2
fylla	2	njuta	2	vagga	2
förklara	4	orka	2	veta	7
förmedla	2	prata	3	visa	2
försöka	4	prova	3	våga	4
ge	5	resa	2	vända	2
gå	8	råda	2	åla	2
gälla	2	röra	3	ägna	2
göra	5	satsa	2	älska	2
hata	2	se	4	öka	2

Bilaga 4

Tabell 4 De ovanligaste verben i tidningen *Abracadabra*: ett förekomst

agera	innehålla	skölja
använda	jubla	släpa
balansera	kila	smaka
befinna	klappas	smattra
belysa	klättra	småhoppa
berätta	knastra	somna
betyda	knysta	spela
blomma	komma	spetsa
boka	leda	sprida
busa	leka	stampas
bygga	ligga	stappla
böja	likna	stava
damma	lägga	sticka
delas	längta	sträcka
delta	lära	städa
dirra	lösgöra	ställa
dra	medverka	stärka
driva	minnas	störa
drömma	missa	sucka
etablera	mår	sura
feja	måste	svika
finna	närma	svälja
fladdra	peka	sväva
forma	peta	sätta
framföra	platsa	umgås
fundera	presentera	undra
förlora	pröva	uppfatta
förlägga	putsa	uppmuntra
förlänga	påminna	uthärda
förlösa	påverka	utveckla
förstå	raspa	utöka
förta	repetera	vidareutbilda
gifta	roa	viska
glömma	ropa	vårda
gömma	rubba	vänta
handla	rätta	åka
heta	sjunga	återställa
hålla	sjunka	öppna
håna	skilja	överraska
härma	skina	
initiera	skymta	

Bilaga 5

Tabell 5 De ovanligaste adjektiven i *Forum för ekonomi och teknik*

aktiebunden	framförd	medial	sparsam
aktierelaterad	främmande	moderat	starkare
aktuell	främst	möjlig	statisk
aktiv	färskast	medicinsk	stigande
alarmerande	följande	neutral	strukturell
allvarligare	fördjupad	noggrannare	subjektiv
anglosaxisk	förenklad	nordisk	sämre
angående	förra	nuvarande	teknisk
anmärkningsvärd	försvinnande	nyttig	tidig
annorlunda	förutspådd	närmare	tidigare
avmattad	givande	oanad	tillfällig
befogad	hantverksbaserad	omfattande	tillhörande
belysande	industriell	oberoende	tvär
betydelselös	inkasserad	ogynnsam	uppenbar
bibehållen	inkomstpolitisk	omöjlig	utanförvarande
bredare	intresserad	oroande	utdragen
bunden	isolerad	oundviklig	utnyttjande
direkt	jakande	oväntad	utslagen
disponibel	knapp	pretentiös	uttömmande
djupgående	kombinerad	problematiske	utvecklad
dramatisk	kompletterad	pågående	utvidgad
drägligare	konjunkturbefogad	pålitlig	varierande
dylik	kortsiktig	regionalekonomisk	verklig
egentlig	kurant	rimlig	värdefull
elektroteknisk	kvarvarande	rörande	yttre
enig	liten	sannolik	ädel
enorm	lottovinstliknande	sista	ökande
ensidig	lycklig	sistnämnd	överförbar
enstak	långsammare	sjunkande	överhängande
ettårig	lös	skrivande	överstor
europaisk-västerländsk	lössläp	snabbare	övervärderad
eventuell	mångsidig	snarare	övrig
fast	matematisk-teknisk	sned	
fortsatt	minst	soft	

Bilaga 6

Tabell 6 De ovanligaste adjektiven i *Abracadabra*

aggressiv affärmässig afrikainspirerad andlig arbetstung avbruten avundsjuk befallande beskäftig biträdande blank blodig bortglömd bussig bärande bäst bättre despotisk diger dold dominerande dunkande ekonomisk elvaårig engagerande enig enorm europeisk familjehemsplacerad fin flygande flätprydd framgrymtande fransk frisk fylld fysisk förförande förhtlig förklarad förnumstig förra	försiktig förstående gemensam glad gripen grov grå grön hal harmonisk hel historisk hjälplös hjärtlig hungrig hypnotiserad hård häftig häftigast hämmad högst igenkännande inbjudande intim intresserad jämnårig jättelik kasserad kaxig klar knuten kommande koncentrerad konkret kostumklädd kupad kuslig kämpande känsligaste landstingsanställd lantlig ledande	ledd lekfullare ljus ljuvlig lockad lokal lycklig läsovillig lätt magisk medeltidsklädd menad medicinsk mindre nedfallande nervig nybyggd nyttig oersättlig osynlig ovanlig oväntad perfekt positiv praktig påhittad påträngande retsam ribbstickad riktig rivig rosig rå sista självgående självklar skir slingrande sned snäll snårig sovande	spräd stadig stark stum större stöttad svag symbolisk säker sällsynt särskild sökande taktfast tillfällig tillgänglig tovad trettioårig trygg tröstande trött underbar undergörande uppfordrande uppgiven uppslukad uppstutsig uppsökande upptagen utsatt vacker varm vidrigast viril volangprydd värsta äldre älskad ärvd ödmjuk ökad övergående överkänslig
--	--	--	--